

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สภาพภูมิศาสตร์และพรรณพืชของประเทศไทย

ประเทศไทยตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้ง (latitude) ที่ 5 องศา 40 ลิปดา ถึง 20 องศา 35 ลิปดา เหนือ และเส้นแวง (longitude) ที่ 93 องศา 30 ลิปดา ถึง 105 องศา 40 ลิปดา ตะวันออก มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ตั้งแต่ 0-2,580 เมตร ทางตอนใต้มีทะเลขนานอยู่สองข้าง สภาพของภูมิประเทศโดยทั่วไป แปรผันตั้งแต่ที่ราบลุ่มน้ำจืดจนถึงทิวเขาสูงชัน มีลมมรสุมพัดผ่าน และเป็นทางผ่านของพายุโซนร้อน มีสภาพภูมิอากาศที่จัดว่าเป็นแถบร้อนทางตอนใต้ และกึ่งร้อนทางตอนเหนือของประเทศ (tropical and subtropical climate) (อุทิศ ภูอินทร์, 2536)

นอกจากนี้ ชนิดและสภาพดินมีความแปรผันมากมายหลายแบบ ตั้งแต่เป็นทรายไปจนถึงดินเหนียว ดินตะกอนริมแม่น้ำ และบางพื้นที่มีไฟป่าเกิดขึ้นเป็นประจำในช่วงฤดูแล้ง (อุทิศ ภูอินทร์, 2536) จากเหตุผลดังกล่าว ประเทศไทยจึงประกอบด้วยสังคมป่าเขตร้อน ทั้งป่าเขตร้อนชื้น และป่าเขตร้อนแล้งหรือป่าผลัดใบชนิดต่าง ๆ สภาพภูมิประเทศยังเป็นตัวเชื่อมระหว่างป่าเขตร้อนชื้นอย่างแท้จริงของประเทศมาเลเซีย กับป่าเขตร้อนแล้ง ที่พบได้เป็นส่วนใหญ่ในประเทศไทย ลาว พม่า และกัมพูชา ทำให้ประเทศไทยมีพรรณไม้ที่มีค่าของสังคมป่าทั้ง 2 ประเภทเป็นจำนวนมาก (สมคิด ศิริพัฒนศิลป์, 2535) เนื่องจากสภาพทางนิเวศวิทยาของป่าแต่ละประเภทแตกต่างกัน ทำให้ส่วนประกอบของสังคมป่าแตกต่างกันไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ส่วนประกอบของไม้พื้นล่าง การปรากฏป่าประเภทต่าง ๆ แตกต่างกันไปตามแต่ละภูมิภาคของประเทศ ขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมในภูมิภาคนั้น ๆ เป็นตัวบังคับปัจจัยสำคัญที่มีบทบาท ทำให้เกิดป่าชนิดต่าง ๆ ซึ่งจำแนกได้เป็น 5 ปัจจัย (อุทิศ ภูอินทร์, 2536) คือ

1. สภาพภูมิอากาศ (climatic factor) เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่มีอิทธิพลต่อการเกิดสังคมพืชคลุมดินในแต่ละเขตของโลก หรือในแต่ละส่วนของประเทศให้ผันแปรไป ปัจจัยในกลุ่มนี้ เช่น อุณหภูมิ ปริมาณฝน ปริมาณความชื้นในบรรยากาศ ฤดูกาล และลม เป็นต้น

2. สภาพภูมิประเทศ (topographic factor) เช่นสภาพรูปร่างของแผ่นดิน (land form) ระดับความสูงจากน้ำทะเล (elevation) ทิศด้านลาด (aspect) เป็นต้น ทำให้ภูมิประเทศต่างกัน เช่นภูเขาสูง พรุ ขายหาด ดินเลนปากแม่น้ำ บึง พื้นราบ สภาพแบบนี้ แม้จะภายใต้สภาพภูมิอากาศแบบเดียวกันก็อาจก่อให้เกิดชนิดป่าที่ต่างกันได้

3. สภาพดิน (edaphic factor) ได้แก่ ชนิดดิน คุณสมบัติทางเคมีและคุณสมบัติทางฟิสิกส์ ดินชนิดต่าง ๆ เช่น ดินทราย ดินลูกรัง ดินเหนียว และดินอินทรีย์ก็มีส่วนทำให้เกิดชนิดป่าที่แตกต่างกัน รวมทั้งคุณสมบัติทางฟิสิกส์ เช่น โครงสร้างของดิน ความหนาแน่น ความสามารถในการอุ้มน้ำ ความสามารถในการระบายน้ำ และความลึกของดิน

4. สิ่งมีชีวิต (biotic factor) แบ่งออกเป็น ผู้ผลิต ผู้บริโภค และผู้ย่อยสลาย ในปัจจุบันมนุษย์มีบทบาทมากในการก่อให้เกิดป่าชนิดต่าง ๆ ขึ้น โดยเฉพาะสังคมป่าที่อยู่ในขั้นของการทดแทน (seral stage)

5. ไฟป่า (forest fire) เป็นปัจจัยที่ควบคุมให้ป่าบางชนิดคงอยู่ หรืออาจทำให้ป่าบางชนิดเปลี่ยนแปลงไปได้ โดยเฉพาะป่าเต็งรัง และป่าผสมผลัดใบ ไฟป่าในประเทศไทยส่วนใหญ่เกิดจากมนุษย์

จากปัจจัยดังกล่าว จึงจำแนกสังคมป่าในประเทศไทยออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ตามสภาพทางสรีรวิทยา คือ ป่าไม่ผลัดใบ (evergreen forest) และป่าผลัดใบ (deciduous forest) โดยใช้ลักษณะการผลัดใบและไม่ผลัดใบของไม้ส่วนใหญ่เป็นหลัก (อุทิศ กุญอินทร์, 2538 ; สมคิด ศิริพัฒน์ดิลก, 2535 ; ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้, ม.ป.ป.) ป่าทั้งสองกลุ่ม มีการแบ่งเป็นชนิดย่อย ๆ แตกต่างกันไปบ้าง แต่ไม่มากนัก อุทิศ กุญอินทร์ (2536) ได้แบ่งสังคมป่าย่อยลงไปอีก ตามลักษณะโครงสร้างของสังคมเฉพาะด้านองค์ประกอบของชนิดพันธุ์ไม้เด่นที่เป็นดัชนี และมีบางสังคมที่ไม่เหมาะสมจะจัดไว้ในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น สังคมทุ่งหญ้า และสังคมผาหิน สำหรับสังคมย่อยของป่า แบ่งออกได้ดังนี้

1. ป่าไม่ผลัดใบ (evergreen forest) จำแนกออกเป็นป่าประเภทต่าง ๆ ได้แก่

1.1 ป่าชายเลน หรือป่าโกงกาง (mangrove forest)

1.2 ป่าพรุ หรือป่าบึง (swamp forest)

1.3 ป่าชายหาด (beach forest)

1.4 ป่าดิบ (evergreen forest)

1.4.1 ป่าดิบชื้น (moist evergreen forest)

1.4.2 ป่าดิบแล้ง (dry evergreen forest)

1.4.3 ป่าดิบเขา (hill evergreen forest)

1.5 ป่าสนเขา (pine forest)

2. ป่าผลัดใบ (deciduous forest) จำแนกออกเป็นป่าประเภทต่าง ๆ ได้แก่

2.1 ป่าผสมผลัดใบ (mixed deciduous forest)

2.2 ป่าเต็งรัง (deciduous dipterocarp forest)

2.3 ป่าทุ่ง (savanna)

3. ทุ่งหญ้าเขตร้อน (tropical grassland)

ลักษณะทั่วไปของป่าประเภทต่าง ๆ ในประเทศไทย

1. ป่าไม้ผลัดใบ

ป่าประเภทนี้ประกอบด้วยพรรณไม้มีใบเขียวตลอดทั้งปี ไม่มีช่วงเวลาทิ้งใบพร้อมกันทั้งต้น เนื่องจากขึ้นอยู่ในพื้นที่มีฝนตกชุกตลอดปี ป่าประเภทนี้มีประมาณร้อยละ 30 ของพื้นที่ป่าทั้งประเทศ และสามารถแบ่งย่อยได้ดังนี้

1.1 ป่าชายเลน หรือป่าโกงกาง

ป่าชนิดนี้ขึ้นอยู่ตามชายฝั่งทะเล ปากอ่าว ปากแม่น้ำ บริเวณ พื้นที่ชายฝั่งทะเลทั้งของอ่าวไทย และชายฝั่งทะเลทางด้านทิศต่อทะเลอันดามัน บริเวณป่าชายเลนจะได้รับอิทธิพลจากการขึ้นลงของน้ำทะเล ปริมาณน้ำฝนในป่านี้ประมาณ 1,500 – 3,000 มิลลิเมตรต่อปี พรรณไม้ที่ขึ้นอยู่ในป่านี้จะมีการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ ในดินที่เป็นดินเลน ดินทราย และมีน้ำทะเลท่วม เช่นจะต้องมีรากค้ำยัน (stilt roots) หรือมีรากหายใจ (pneumatophore) เป็นต้น

1.2 ป่าพรุ หรือ ป่าบึง

ป่าชนิดนี้มีการกระจายตามบริเวณพื้นที่ราบลุ่ม และบริเวณชายฝั่งทะเลทั่วไป สภาพพื้นที่มีน้ำท่วมขังและลดลง เป็นระยะเวลาหนึ่ง ปริมาณน้ำฝนค่อนข้างมาก ประมาณ 2,000 มิลลิเมตรต่อปี พรรณไม้ที่ขึ้นอยู่มีการปรับตัวเป็นพิเศษ เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างจากป่าชนิดอื่น โดยเฉพาะเป็นบริเวณน้ำขัง และบางแห่งยังได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลอีกด้วย

1.3 ป่าชายหาด

พบบริเวณชายฝั่งทะเลที่ได้รับอิทธิพลจากไอน้ำเค็มทั่วไป ที่เป็นดินทราย โขดหิน และบริเวณชายฝั่งที่ค่อนข้างชัน กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ค่อนข้างจำกัด ป่าชนิดนี้จะขึ้นเป็นหย่อมเป็นป่าโปร่ง มีพรรณไม้น้อยชนิด

1.4 ป่าดิบ

มีการกระจายอยู่ทุกภาคของประเทศไทย มีมากที่สุดทางภาคใต้และตะวันออกเฉียงใต้ (จันทบุรี) สภาพภูมิอากาศมีความชุ่มชื้นมาก และมีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย รายปีมากกว่า 1,500 มิลลิเมตร และมีช่วงระยะของฝนตกประมาณ 7 – 10 เดือน สภาพภูมิประเทศมีทั้งที่ราบ หุบเขา หรือภูเขา ซึ่งมีความสูงเหนือระดับน้ำทะเลแตกต่างกันออกไปตามสภาพพื้นที่ ป่าดิบสามารถจำแนกย่อยได้เป็น 3 ประเภทคือ

1.4.1 ป่าดิบ หรือป่าดงดิบชื้น มีการกระจายอยู่ทุกภาคของประเทศไทยมากที่สุด

ทางภาคใต้และตะวันออกเฉียงใต้ (จันทบุรี) และพื้นที่บางส่วนของภาคเหนือ ภาคกลาง และ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปริมาณน้ำฝนในภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 2,500 มิลลิเมตร ต่อปีและมีช่วงระยะของฝนตกประมาณ 8-10 เดือน ส่วนทางภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีปริมาณน้ำฝนน้อยกว่าเล็กน้อย แต่ช่วงฝนตกประมาณ 4-6 เดือนเท่านั้น

1.4.2 ป่าดิบแล้ง หรือ ป่าดงดิบแล้ง มีการกระจายอยู่ทุกภาคของประเทศไทยมาก ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคกลาง ส่วนทางภาคใต้ และตะวันออกเฉียงใต้ (จันทบุรี) มีน้อย ปริมาณน้ำฝนประมาณ 1,000 – 2,000 มิลลิเมตรต่อปี มักพบในบริเวณที่ราบลุ่ม หุบเขา และพื้นที่ ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 100 - 800 เมตร หรือบริเวณใกล้แหล่งน้ำ พรรณไม้สำคัญในป่าดิบแล้งแตกต่างจากพรรณไม้ป่าดิบชื้นน้อยมาก

1.4.3 ป่าดิบเขา หรือ ป่าดงดิบเขา การกระจายของป่าชนิดนี้ค่อนข้างจำกัด ส่วนใหญ่จะอยู่ทางภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือบางส่วน มักพบบริเวณที่เป็นภูเขา ซึ่งสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,000 เมตร ขึ้นไป ตามบริเวณหุบเขาสภาพป่าค่อนข้างสมบูรณ์ ปริมาณน้ำฝนประมาณ 1,500 – 2,000 มิลลิเมตรต่อปี

1.5 ป่าสน หรือป่าสนเขา ป่าชนิดนี้พบใน ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มักขึ้นเป็นหย่อม บริเวณเขาสูง ตามลาดชันเขา และขึ้นอยู่บริเวณพื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเลค่อนข้างกว้าง คือ ตั้งแต่ 200 – 1,200 เมตร

2. ป่าผลัดใบ

ป่าประเภทนี้มีประมาณร้อยละ 70 ของพื้นที่ป่าทั้งประเทศ มีการกระจายอยู่ทั่วไปในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีบางส่วนในภาคตะวันออกเฉียงใต้ สภาพพื้นที่ค่อนข้างแห้งแล้ง มีปริมาณฝนตกน้อยกว่า 1,000 มิลลิเมตรต่อปี ดินเป็นดินร่วนปนทราย ดินปนกรวด หรือดินลูกรัง (laterite) พรรณไม้ในป่าชนิดนี้ จะมีการผลัดใบในฤดูร้อน การเจริญเติบโตจึงชะงักในฤดูนี้ ดังนั้นลำต้นเมื่อตัดขวางแล้วจะปรากฏวงปีชัดเจน ป่าผลัดใบนี้จะเกิดไฟไหม้ทุกปี โดยเฉพาะในฤดูแล้ง ป่าประเภทผลัดใบจำแนกได้ 3 ชนิด คือ

2.1 ป่าผสมผลัดใบ หรือ ป่าเบญจพรรณ

ป่าชนิดนี้มีการกระจายทั่วไปในภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มักขึ้นอยู่บริเวณที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 50 – 800 เมตร ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่ำกว่า 1,600 มิลลิเมตร พรรณไม้สำคัญที่จัดว่าเป็นพรรณไม้เด่น และเป็นเอกลักษณ์ของป่าชนิดนี้ ได้แก่ สัก (*Tectona grandis*) พืชอิงอาศัย และหญ้าต่าง ๆ มีขึ้นปะปนอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก ป่าผสมผลัดใบ หรือป่าเบญจพรรณ นี้ขึ้นอยู่ในสภาพพื้นที่ที่ต่างกัน ทั้งความสูงจากระดับน้ำทะเล สภาพดิน สภาพภูมิอากาศ ก็ต่างกัน ทำให้สามารถจัดจำแนกย่อยออกไปได้อีก คือ ป่าเบญจพรรณชั้นสูง และ

ป่าเบญจพรรณแล้งสูง และป่าเบญจพรรณชื้นต่ำ ซึ่งลักษณะ โครงสร้างของป่าทั้งสามนี้ มีความแตกต่างกันบ้าง เกี่ยวกับชนิดพรรณไม้ การเจริญเติบโต ทั้งนี้เนื่องจากสภาพแวดล้อมต่างกัน นอกจากนี้ ป่าเบญจพรรณยังแบ่งเป็นแบบมีไม้สักและไม่มีไม้สักอีกด้วย ไม้สักนี้พบในป่าเบญจพรรณชื้นสูงและป่าเบญจพรรณแล้งสูง

2.2 ป่าเต็งรัง มีชื่อเรียกอีกหลายชื่อ คือ ป่าเบญจพรรณแล้ง ป่าแพะ ป่าแดง ป่าโคก ชื่อเหล่านี้เรียกไปตามสภาพพื้นที่ที่ขึ้นอยู่ ป่าชนิดนี้กระจายอยู่ในภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีมากที่สุด ส่วนทางภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงใต้ไม่มีป่าประเภทนี้หรืออาจมีบ้างแต่เป็นหย่อมเล็ก เนื่องจากภาคดังกล่าวมีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรายปี มาก และช่วงเวลาฝนตกมีมากเกินไป ป่าชนิดนี้ขึ้นอยู่ทั่วไปในที่ราบ ภูเขา และที่เป็นเนิน แต่ส่วนใหญ่ขึ้นในบริเวณที่สูงกว่าระดับน้ำทะเล ไม่เกิน 1,000 เมตร ลักษณะของดินส่วนใหญ่เป็นดินลูกรัง และมักมีสีแดงคล้ำ สภาพทั่วไปของป่าเป็นป่าโปร่ง

2.3 ป่าทุ่ง

พบมากทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ พบในภาคกลาง และภาคเหนือบางส่วน การกระจายของป่าชนิดนี้ค่อนข้างจำกัด สภาพดินเป็นดินเลว หรือดินลูกรัง ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปี ประมาณ 50 – 500 มิลลิเมตร ป่าชนิดนี้ ประกอบด้วยไม้พุ่มเล็ก มักแคระแกรน มีการเจริญเติบโตน้อย เนื่องจากสภาพแวดล้อมไม่เหมาะกับการเจริญเติบโตของไม้ยืนต้น พื้นที่ส่วนใหญ่จะปกคลุมด้วยหญ้าชนิดต่าง ๆ

3. ทุ่งหญ้าเขตร้อน

พบน้อยมากในธรรมชาติ และส่วนใหญ่ที่พบก็เป็นพื้นที่เล็กเช่น บางส่วนของทุ่งกุลาร้องไห้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในภาคเหนือปรากฏกระจายจัดกระจายเป็นหย่อมเล็ก ๆ อยู่ตามยอดเขาตั้งแต่เหนือสุดลงมาถึงจังหวัดกาญจนบุรี ปัจจัยที่ทำให้เกิดทุ่งหญ้านี้คือฤดูแล้งที่ยาวนาน ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรายปี ค่อนข้างต่ำฝนตกในช่วงสั้น ๆ และไฟป่าที่ทำให้ทุ่งหญ้าเขตร้อนคงสภาพอยู่ตลอดไป คือกระตุ้นให้หญ้าและพืชล้มลุกต่างๆมีความแข็งแรงและคงสภาพยึดครองพื้นที่ นอกจากนี้ไฟปายังช่วยทำลายไม้ป่าอื่น ๆ อีกด้วย

สภาพภูมิศาสตร์ในพื้นที่ศึกษา

น้ำตกเขาคะกรุบ อยู่ในสวนพฤกษศาสตร์ 100 ปี กรมป่าไม้ เป็นส่วนหนึ่งของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ซึ่งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลำดับที่ 13 ของประเทศ ปัจจุบันมีพื้นที่ทั้งหมด 643,750 ไร่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งนี้เป็นที่รู้จักกันดีในนามของป่ารอยต่อ 5 จังหวัด (ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ฉะเชิงเทรา และสระแก้ว)

พื้นที่โครงการสวนพฤกษศาสตร์ 100 ปี กรมป่าไม้ ตั้งอยู่บริเวณ เขาตะกรับ หมู่ 2 ตำบล หู่งมหาเจริญ อำเภอลำน้ำเคียน จังหวัดสระแก้ว ดิฉันเดินทางไปความมั่นคง สายหนองคอก-ลำน้ำเคียน เป็นรอยต่อระหว่างอำเภอท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา กับอำเภอลำน้ำเคียน จังหวัดสระแก้ว

ลักษณะภูมิประเทศของสวนพฤกษศาสตร์ 100 ปี แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ราบ เขา ซึ่งถูกชาวบ้านบุกรุกทำการเกษตร ต่อมาทางราชการได้เวนคืนที่ดินและจัดตั้งเป็นสวนป่า ถาวรเฉลิมพระเกียรติ ปัจจุบันใช้เป็นพื้นที่จัดสวนพฤกษศาสตร์รูปแบบสากล อีกส่วนคือ เขา ตะกรับ เป็นพื้นที่ป่าธรรมชาติ ที่ผ่านสัมปทานการทำไม้มีค่าทางเศรษฐกิจขนาดใหญ่ออก มาก่อน หลังจากการเพิกถอนสัมปทานเมื่อปี 2532 เขาตะกรับถูกปล่อยให้คืนสภาพป่าขึ้นมาอีกครั้ง เขา ตะกรับมีพื้นที่ประมาณ 10,000 ไร่ หรือ 1,600 เฮกตาร์ มียอดเขาสูง 760 เมตรจากระดับน้ำทะเล ความยาวตลอดแนวด้านตะวันออกของภูเขา ประมาณ 6,000 เมตร มีความลาดชัน ประมาณ ร้อยละ 16-35 (ศูนย์วิจัยการป่าไม้ คณะวนศาสตร์, 2538)

ลักษณะภูมิอากาศ โดยรวมของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน เป็นพื้นที่มีร่องมรสุม พัดผ่าน ลมประจำฤดูได้แก่ ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ จะพัดพาฝนมาตกตั้งแต่เดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนตุลาคม ลมพายุหมุนเขตร้อนได้แก่ ดีเปรสชัน (depression) พายุโซนร้อน (tropical storm) หรือไต้ฝุ่น (typhoon) จะทำให้ฝนตกหนักขึ้นในเดือนตุลาคม ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ พัดพา ความหนาวเย็นและความแห้งแล้งจากประเทศจีนลงมา ในเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ แต่พื้นที่นี้จะไม่หนาวเย็นเหมือนภาคเหนือและภาคอีสาน เนื่องจากมีเทือกเขาสูงกั้นกั้นและพรม ดงรัก ขวางกั้นแนวมรสุมไว้ ประกอบกับการที่อยู่ไกลทะเล ไม่มากนักจึงได้รับอิทธิพลของไอน้ำ จากทะเลอยู่บ้าง ศูนย์วิจัยการป่าไม้ คณะวนศาสตร์ (2542,ก) อ้างถึงการจำแนกเขตภูมิอากาศแบบ ของโคเปน (Koppen) ว่าสามารถแบ่งเขตภูมิอากาศของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนได้เป็น 2 แบบ คือ

1. แบบมรสุมเมืองร้อน (tropical monsoon climate) เป็นแถบที่อากาศร้อนอุณหภูมิสูง ตลอดปี ไม่มีเดือนใดมีอุณหภูมิเฉลี่ยต่ำกว่า 18°C เซลเซียส มีฝนตกชุก แต่จะมีฝนน้อยกว่า 62 มิลลิเมตร อยู่ 2-3 เดือน ภูมิอากาศแบบนี้ แบ่งออกได้เป็น 2 ฤดู คือฤดูฝน และฤดูแล้ง สำหรับฤดูฝน จะเริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนพฤศจิกายนเป็นเวลาประมาณ 9-10 เดือน ช่วงฤดูฝนนี้จะมีฝน เฉลี่ยรายเดือนไม่ต่ำกว่า 62 มิลลิเมตร สำหรับฤดูแล้งเป็นช่วงที่ฝนเฉลี่ยรายเดือนต่ำกว่า 62 มิลลิเมตร ซึ่งมีปีละประมาณ 2-3 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ ภูมิอากาศแบบ มรสุมเมืองร้อนนี้ ได้แก่พื้นที่ทางตอนล่างของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน

2. ภูมิอากาศแบบทุ่งหญ้าเมืองร้อน (tropical savanna climate) เป็นลักษณะภูมิอากาศ เช่นเดียวกับภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวคือ ไม่มีเดือนใดในรอบปีที่มีอุณหภูมิ

เฉลี่ยต่ำกว่า 18° เซลเซียส และมีฤดูแล้งสลับกับฤดูฝนเด่นชัด 5-6 เดือน ฤดูฝนเริ่มประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงตุลาคม และ ฤดูแล้งเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายน ภูมิอากาศร้อนแบบสะวันนา นี้ ได้แก่ พื้นที่ทางตอนบนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน (ศูนย์วิจัยการป่าไม้ คณะวนศาสตร์, 2542 ก)

ตารางที่ 1 อุณหภูมิ ความชื้นสัมพัทธ์ และปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย ในคาบ 36 ปี (พ.ศ. 2494-2530) ของจังหวัด ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ปราจีนบุรี จันทบุรี และระยอง (ศูนย์วิจัยการป่าไม้ คณะวนศาสตร์, 2538)

จังหวัด	อุณหภูมิ ($^{\circ}$ ซ.)	ความชื้นสัมพัทธ์ (%)	ปริมาณน้ำฝน (มม.)
ฉะเชิงเทรา	28.30	77.50	1492.60
ชลบุรี	28.10	73.00	1349.90
ปราจีนบุรี	28.10	71.80	1990.80
จันทบุรี	27.20	81.00	1983.30
ระยอง	28.10	76.60	1333.40
เฉลี่ย	27.96	75.98	1830.00

ตารางที่ 1 แสดงให้เห็นลักษณะภูมิอากาศที่แตกต่างกันของพื้นที่โดยรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ลักษณะดังกล่าว จะมีผลต่อสภาพภูมิอากาศของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งนี้

ตารางที่ 2 ปริมาณน้ำฝน (มม.) เฉลี่ยต่อเดือนในคาบ 8 ปี (พ.ศ. 2534 - 2541) ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน (สถานีตรวจอากาศ สถานีวิจัยสัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน, 2542)

เดือน	2534	2535	2536	2537	2538	2539	2540	2541	เฉลี่ย
ม.ค.	-	52.0	12.3	1.7	14.5	2.6	18.0	-	12.6
ก.พ.	-	49.1	-	34.6	63.4	66.3	29.6	53.2	37.0
มี.ค.	67.5	13.4	70.1	140.1	59.7	71.4	66.3	56.9	68.17
เม.ย.	88.2	96.7	159.8	69.3	107.6	114.7	246.6	77.1	120.0
พ.ค.	213.6	118.7	191.9	270.2	213.6	176.1	219.6	103.3	164.62
มิ.ย.	151.6	320.3	173.7	282.3	121.3	143.4	97.7	172.2	182.43

ตารางที่ 2 (ต่อ)

เดือน	2534	2535	2536	2537	2538	2539	2540	2541	เฉลี่ย
ก.ค.	182.4	98.7	138.1	218.8	202.3	127.0	417.4	197.5	197.77
ส.ค.	134.3	306.7	256.8	271.8	225.1	233.9	181.4	374.3	248.0
ก.ย.	481.3	115.8	297.5	274.2	383.7	287.8	349.9	320.6	313.85
ต.ค.	314.3	176.3	150.5	61.2	257.6	223.1	142.7	178.7	188.05
พ.ย.	-	3.6	7.2	-	10.2	97.1	37.4	32.3	23.47
ธ.ค.	-	20.9	2.6	5.5	7.5	-	-	6.8	5.41

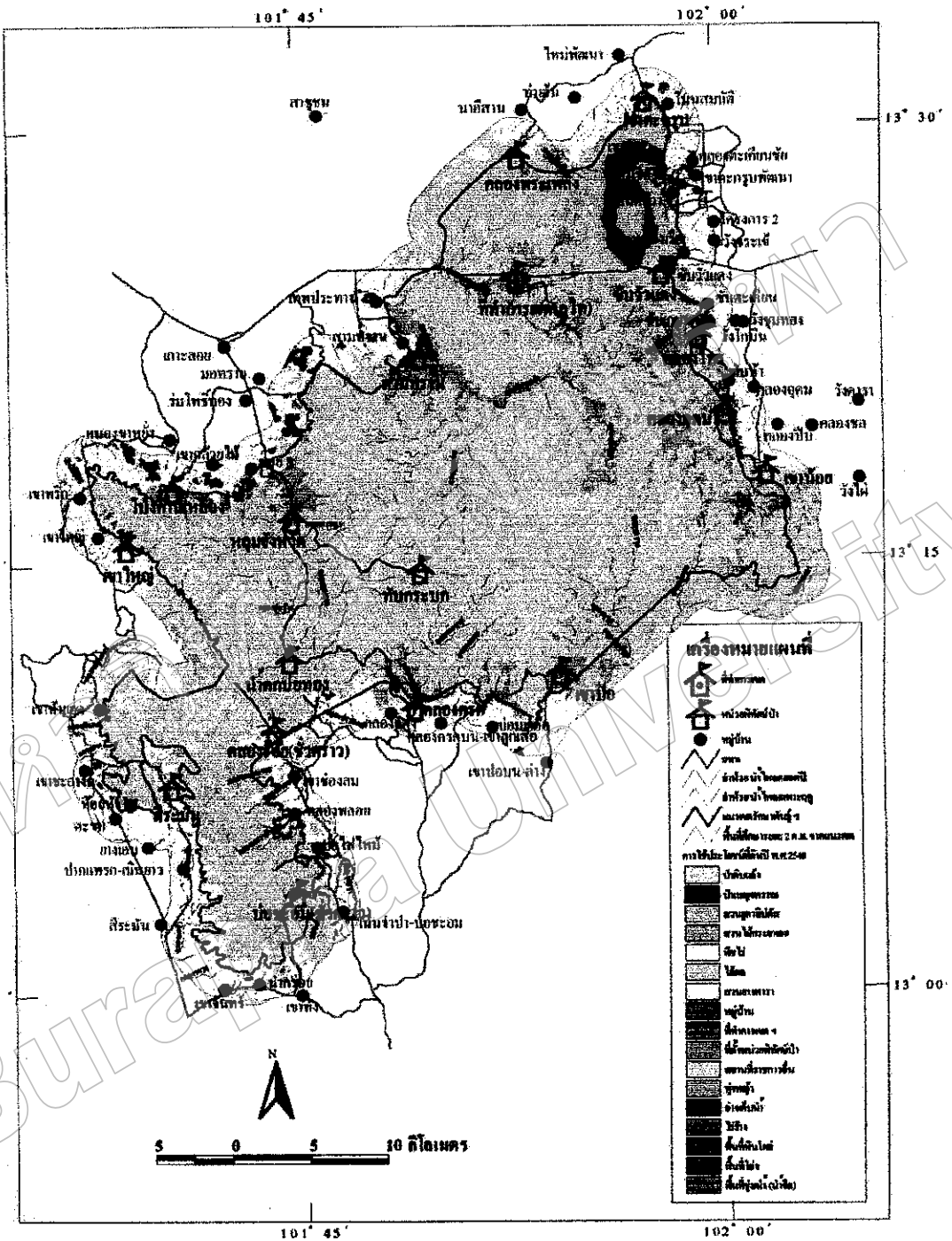
ตารางที่ 2 แสดงปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อเดือนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน จะเห็นได้ว่าจะมีฝนมากในช่วงเดือนพฤษภาคม – เดือนตุลาคม เป็นเวลาประมาณ 6 เดือน และปริมาณฝนจะลดลงมากในเดือนพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ ลักษณะดังกล่าวทำให้พื้นที่ที่มีฤดูฝนและฤดูแล้งแตกต่างกันชัดเจน ฤดูกาลจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความหลากหลายของสังคมพืชและสังคมสัตว์ในพื้นที่ด้วย (นิวัติ เรืองพานิช, 2541)

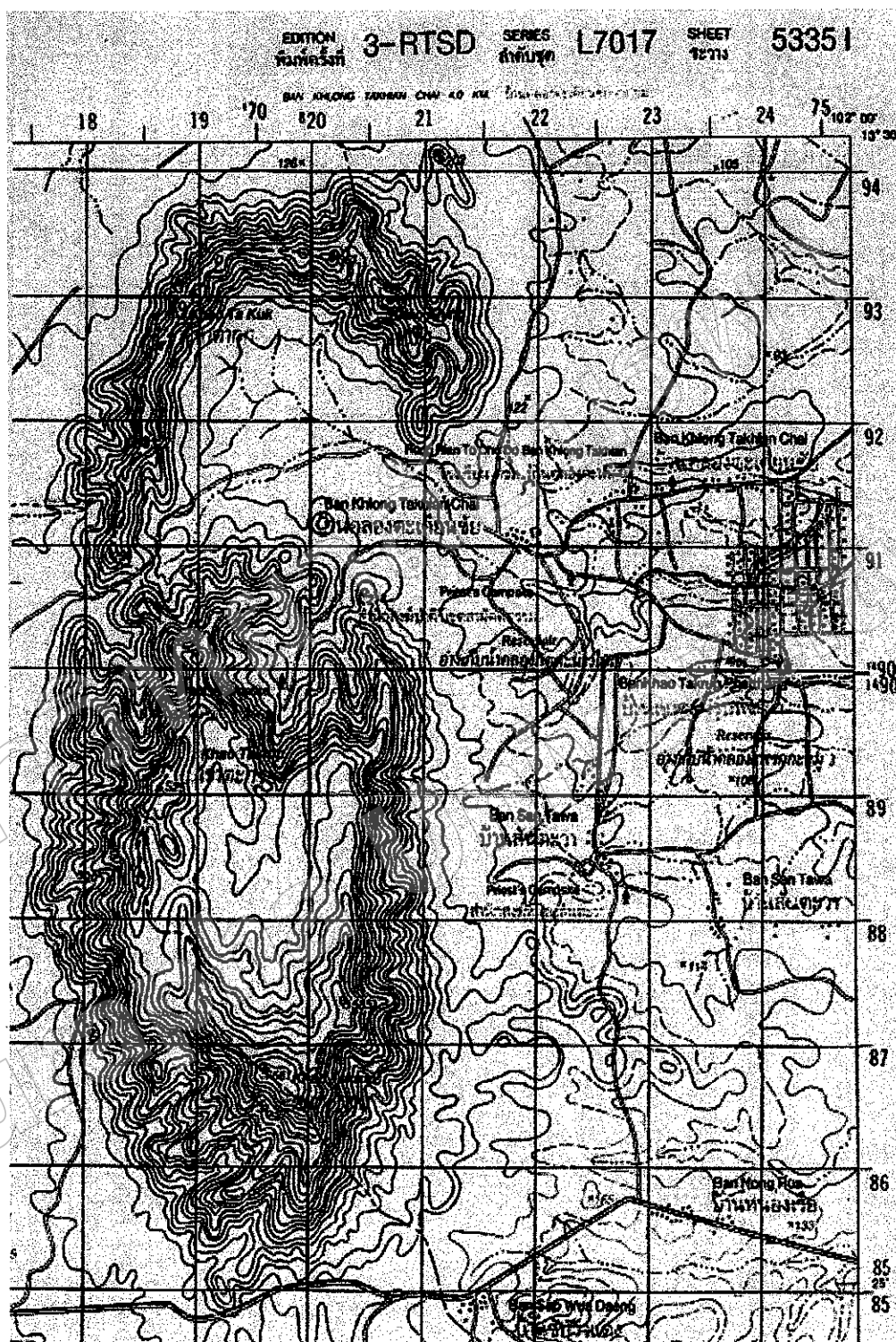
ตารางที่ 3 อุณหภูมิ ความชื้นสัมพัทธ์ และปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปี ในคาบ 8 ปี (พ.ศ. 2534 – 2541) ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน (สถานีตรวจอากาศ สถานีวิจัยสัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน, 2542)

	อุณหภูมิ (°ซ.)	ความชื้นสัมพัทธ์ (%)	ปริมาณน้ำฝน (มม.)
2534	24.5	92.2	136.1
2535	23.9	90.8	114.35
2536	26.3	89.6	121.70
2537	27.8	86.8	135.80
2538	27.2	87.5	138.87
2539	26.4	84.4	128.60
2540	26.3	85.8	150.55
2541	28.2	90.5	131.07
เฉลี่ย	29.0	88.4	132.13

ตารางที่ 3 แสดงปัจจัยทางภูมิอากาศในคาบ 8 ปี ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน จะเห็นว่าอุณหภูมิ ความชื้นสัมพัทธ์ และปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยของแต่ละปี จะแตกต่างกันไม่มาก ประเภทของสังคมพืชที่มีอยู่จึงไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

สังคมพืชต่าง ๆ มีความต้องการน้ำไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับการปรับตัวและวิวัฒนาการของ สังคมแต่ละแห่งที่เป็นมายาวนาน สังคมป่าผลัดใบต้องการน้ำน้อยกว่าสังคมป่าดิบ นอกจากนี้ ความ ต้องการน้ำของพืชยังต้องขึ้นกับเวลา ในช่วงฤดูแล้งเมื่อต้นไม้ผลัดใบ การใช้น้ำจากดินก็จะเป็นไป น้อยมาก และในแต่ละช่วงจึงต้องสัมพันธ์กัน ดังนั้นน้ำจึงเป็นปัจจัยในการกำหนดการกระจายพันธุ์ พืชและสังคมพืชในโลก การกระจายของฝนมีความสัมพันธ์ต่อช่วงความยาวนานของดินที่จะ มีน้ำให้แก่ต้นไม้พืชได้จึงเกี่ยวพันอย่างยิ่งต่อการเกิดป่าชนิดต่าง ๆ (อุทิศ ภูอินทร์, 2541)

ภาพที่ 2 แผนที่ เขตตะกรับ มาตรฐาน 1:50,000 (กรมแผนที่ทหาร, ม.ป.ป.)

ลักษณะและชนิดป่าในพื้นที่ศึกษา

บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน เป็นพื้นที่แนวล้อมเขาตะกรับ ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษานั้น มีสังคมพืชที่แตกต่างไปจากสังคมพืชในบริเวณอื่น ๆ ของประเทศ อาจกล่าวได้ว่าเป็นสังคมพืชที่ขึ้นอยู่บนพื้นที่ราบและค่อนข้างราบ ผืนกว้างที่สุดของเขตพรรณพฤกษชาติภาคตะวันออกเฉียงใต้ ตามการจัดแบ่งของศูนย์วิจัยการป่าไม้ คณะวนศาสตร์ (2542 ก) โดยมีเขตภูมิพฤกษ (plant geographical distribution) อยู่สองเขตด้วยกันที่ขึ้นผสมอยู่ในพื้นที่ คือ เขตภูมิพฤกษชุกอัน นัมมาติก (Annamatic element) หรือ ชุกอิน โคจีน (Indo-Chinese element) นับว่าเป็นพื้นที่ที่มีภูมิพฤกษชุกนี้โดดเด่นที่สุดในประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากเทือกเขาที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ เป็นเทือกเขาเขตาอ่างฤๅไนที่ทอดตัวต่อเนื่องกับเทือกเขาสอยดาวและเทือกเขาบรรทัด เทือกเขาทั้งสอง เป็นเทือกเขาที่ทอดยาวมาจากเทือกเขาพนมกระวาน อยู่ในประเทศกัมพูชา ตรงข้ามกับ อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด จึงทำให้สังคมพืชที่กระจายอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งนี้มีลักษณะเด่นเฉพาะตัวต่างจากภาคอื่นๆ ของไทย และยังมีเขตภูมิพฤกษชุกอินโดมาเลเซีย (Indo-malesian element) เข้ามาปะปนด้วย เพราะพื้นที่ตั้งอยู่ในเขตที่มีลมมรสุมพัดผ่านประจำทุกปี โดยลมมรสุมที่เกิดขึ้นได้ทำให้เกิดพายุดีเปรสชันในช่วงเดือนสิงหาคม จนถึงได้ว่าเป็นเดือนที่มีฝนตกมากที่สุดในภาคนี้ ทำให้ภาคตะวันออกเฉียงใต้ของไทยมีปริมาณฝนเฉลี่ยตลอดทั้งปี มีความใกล้เคียงหรือเท่ากับภาคใต้ ส่งผลให้สังคมพืชที่ขึ้นอยู่มีความชุ่มชื้นสูง และมีความหนาแน่น ความหลากหลายชนิด และความสลับซับซ้อนของสังคมพืชสูงตามไปด้วย ข้อมูลพื้นฐานจากการสำรวจทางภาคพื้นดินพบว่า พื้นที่ป่าธรรมชาติบริเวณเขาตะกรับนั้น ประกอบด้วย ป่าดิบแล้ง และป่าผลัดใบ (กรมป่าไม้, 2542)

ลักษณะของสังคมพืชของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน

1. สังคมพืชป่าดิบแล้ง

ป่าดิบแล้ง คือ ป่าที่คงความเขียวไว้ตลอดปี มีใบออกมามีทดแทนกันตลอด ไม่ว่าในช่วงใดของปี โดยใบค่อย ๆ ร่วงหล่นและทิ้งใบมากในช่วงฤดูหนาวถึงฤดูแล้ง (สมคิด สิริพัฒน์ดิลก, 2535 ; อุทิศ ภูอินทร์, 2536) หรือจำแนกโดยอาศัยชนิดพรรณไม้เด่นของสังคมพืชในชั้นเรือนยอดและชั้นรองเป็นหลัก เป็นการผสมกันระหว่างพรรณไม้ที่ผลัดใบในช่วงฤดูแล้งกับพรรณไม้ที่ไม่ผลัดใบ แต่โดยทั่วไปมีชนิดไม้ผลัดใบขึ้นผสมอยู่ประมาณ 50 % ของพรรณไม้ทั้งหมดในสังคม (สมคิด สิริพัฒน์ดิลก, 2535 ; อุทิศ ภูอินทร์, 2536)

ลักษณะทั่วไป มีดินอุดมสมบูรณ์และเก็บความชื้นไว้ได้นาน ปริมาณน้ำฝนต่อปี ตั้งแต่ 2,000 มิลลิเมตรขึ้นไปแต่ไม่เกิน 1,600 มิลลิเมตร มีช่วงความแห้งแล้งต่อปี ไม่เกิน 4 เดือน ส่วนใหญ่พบในระดับความสูง 100 - 800 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง (ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้,

ม.ป.ป. ; สมคิด สิริพัฒน์ดิลก, 2535 ; อุทิศ ภูอินทร์, 2536)

ป่าดิบแล้งในบางแห่งอยู่บนที่สูง มีความชุ่มชื้นมากกว่าในที่ต่ำ ในที่สูงบางแห่งอาจพบป่าดิบแล้งผืนเล็ก ๆ ตามหุบเขาบางแห่งพบเป็นผืนใหญ่ มีต้นไม้หนาแน่น มีไม้เถาจำนวนมาก มักมีพืชวงศ์ปาล์มขึ้นปะปนอยู่ โดยเฉพาะกลุ่มหวาย (สมคิด สิริพัฒน์ดิลก, 2535) ป่าดิบแล้งของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน รวมบริเวณเขตเขาตะกรับด้วยนั้นได้ผ่านสัมปทานการทำไม้ตั้งแต่ปี 2513 ในปัจจุบันได้รับการเพิกถอนสัมปทานเรียบร้อยแล้ว ตามคำสั่งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่ 32/2532 ป่าดิบแล้งที่เหลืออยู่ พบพรรณไม้ที่มีค่าขนาดใหญ่ เช่น ยางแดง

(*Dipterocarpus turbinatus* Gaertn.f.) กระบาก (*Anisoptera costata* Korth.) ตะเคียนทอง (*Hopea odorata* Roxb.) เหลืออยู่น้อยมาก เหลือเฉพาะไม้ใหญ่ที่ไม่มีค่าทางเศรษฐกิจ ไม่เหมาะต่อการนำไปทำเป็นไม้ซุง เช่น ตะแบกใหญ่ (*Lagerstroemia calyculata* Kueh) กระบก (*Irvingia malayana* Oliv. ex A. Benn.) เป็นต้น (กรมป่าไม้, 2542 ก)

ลักษณะโครงสร้างทางด้านตั้งของป่าดิบแล้งสามารถแบ่งได้ 3 ชั้นเรือนยอด โดยมีไม้ชั้นบน มีความสูง 20-45 เมตร ได้แก่ ตะแบกใหญ่ กระบก ซึ่งทั้งสองชนิดนี้นับว่าเป็นชนิดที่เด่นมากที่สุดในพื้นที่ นอกจากนี้ยังพบ ยางแดง (*Dipterocarpus* sp.) ตะเคียนทอง (*Hopea odorata*) ปออีเก้ง (*Pterocymbium javanicum* R.Br.) สมพง (*Tetrameles nudiflora* R.Br.) ขึ้นอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ตามบริเวณใกล้ลำธารหรือริมห้วย ส่วนไม้ชั้นรองมีความสูง 15-25 เมตร พบในป่าดิบแล้งในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งนี้คือ ค้างคาว (*Aglaia pirifera* Hance) คาเลื่อ (*Aphanamixis polystachya* Paker) ลำป้าง (*Pterospermum diversifolium* Bl.) กระท้อน (*Sandoricum koetjape* Merr.) คอแลน (*Nephelium hypoleucum* Kurz) ลีรามัน (*Litchi chinensis* Sonn.) เฌียงพรว้านางแอ (*Carallia brachiata* Merr.) เป็นต้น ไม้ชั้นล่าง มีความสูง 6-15 เมตร พรรณไม้ที่ปรากฏอยู่ในชั้นนี้ได้แก่ แก้ว (*Murraya paniculata* Jack) ดังดาบอด (*Excoecaria oppositifolia* Griff.) นางคำ (*Diospyros castanea* Fletch) สังกะสีดหยาบฝ้าย (*Aglaia palembanica* Miq.) ลำบิด (*Diospyros ferrea* Bakh.) จันทน์หอม (*Mansonia gagei* Drumm.) สังกะสี (*Diospyros buxifolia* Bl. ex Hiern.) ว่านช้างร้อง (*Dendrocnide stimulans* Chew.) เป็นต้น (จำลอง เพ็งคล้าย, ม.ป.ป.) สำหรับป่าดิบแล้งในบริเวณที่เคยถูกบุกรุกหรือไฟไหม้ พบว่ามีไม้โตเร็วที่เป็นไม้เบิกนำ (pioneer species) ขึ้นอยู่เป็นกลุ่ม ๆ อยู่อย่างหนาแน่น พรรณไม้ที่ขึ้นอยู่ในบริเวณนี้ได้แก่ อะราง (*Peltophorum dasyrachis* Kurz.) พังแหรใหญ่ (*Trema orientalis* Bl.) มะฮัง (*Macaranga gigantea* Merr. Arg.) ตามพื้นป่ารกทึบไปด้วยไม้พุ่ม พืชวงศ์หญ้าและปาล์ม เช่น ฉก (*Arenga pinnata* Merr.) ระกำ (*Salacca rumphii* Wall.) และพบ หวายเคี่ยม (*Daemnorops tabacina* Becc.) หวายโปร่ง (*Calamus latifolius* Roxb.) ขึ้นอยู่เป็นหย่อม ตามริมห้วย จนทำให้มีสภาพคล้ายป่าดิบชื้นมาก นอกจากนี้ยัง

พบพืชในวงศ์ขิงข่า (Family Zingiberaceae) อาทิเช่น เร่วยา (*Amomum uliginosum* Koeniq.) เร่ว (*A. xanthioides* Wall.) เร่วน้อย (*A. biflorum* Jack) ปลูกใหญ่ (*Achasma macrocheilos* Griff.) ข่าป่า (*Catimbium speciosum* Holtt.) ขึ้นอยู่หนาแน่นตามช่องเปิดโล่ง (gap) ของเรือนยอดไม้ใหญ่

2. สังคมพืชป่าผสมผลัดใบ

ป่าผสมผลัดใบ หรือป่าเบญจพรรณ หมายถึง ป่าที่พันธุ์ไม้ทุกชนิดในป่ามีการผลัดใบทั้งหมุดต้นในช่วงฤดูแล้งของปี หรือจำแนกโดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางสรีระของพืชในสังคม (อุทิส ฤทธิอินทร์, 2536) ลักษณะทั่วไป ของป่าประเภทนี้โดยทั่วไปพบไม้ไผ่เป็นจำนวนมาก ขึ้นปะปน ส่วนใหญ่มักเป็นไม้ที่มีการทิ้งใบในฤดูแล้ง ฤดูการมีการแบ่งแยกเด่นชัด มีช่วงแห้งแล้งยาวนานเกินกว่า 4 เดือนขึ้นไป และมีปริมาณน้ำฝนต่ำกว่า 1,600 มิลลิเมตรต่อปี มักปรากฏอยู่ในพื้นที่ ที่สูงจากน้ำทะเลปานกลาง ตั้งแต่ 50-800 เมตร แต่บางพื้นที่อาจพบสูงมากกว่านี้ (สมคิด สิริพัฒน์ดิลก, 2535 ; อุทิส ฤทธิอินทร์, 2536)

สังคมป่าผลัดใบในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน จะกระจายอยู่ตามสันเขาหินปูนหรือบริเวณที่มีหน้าดินตื้น หรือบริเวณที่มีไฟป่าเกิดขึ้นเป็นประจำ เช่น บริเวณรอบ ๆ หนองปรือบนยอดเขาตะกรับ หรือขึ้นแทรกคั่นอยู่เป็นหย่อม ๆ ล้อมรอบด้วยป่าดิบแล้ง จนทำให้มีพรรณไม้ไม่ผลัดใบ ในบริเวณอื่นของประเทศ จากการศึกษาก่อนของ จำลอง เพ็งคล้าย (ม.ป.ป.) ได้เรียกสังคมพืชกลุ่มนี้ว่า “สังคมป่าเบญจพรรณชื้น” จะมีลักษณะที่กิ่งไปทางสังคมพืชของป่าดิบชื้น มีไม้ไผ่ขึ้นอยู่ไม่น้อย และไม้ไผ่ที่ขึ้นอยู่เป็นเพียงกอขนาดเล็กเท่านั้น ชนิดที่พบคือไผ่รวก (*Thyrsostachys siamensis* Gamble) ไผ่หนาม (*Bambusa arundinacea* Willd.) สังคมป่าเบญจพรรณชื้นนี้ เป็นป่าไม้ที่มีลักษณะเด่นมาก ซึ่งลักษณะเช่นนี้จะไม่ปรากฏในป่าแห่งอื่น ๆ ของประเทศ (พงษ์ศักดิ์ พลเสนา และคณะ, 2534)

สำหรับโครงสร้างทางด้านตั้งของป่าชนิดนี้แบ่งได้ 3 ชั้นด้วยกันเช่นเดียวกับป่าดิบแล้ง แต่ชั้นเรือนยอดโปร่งกว่า โดยที่มีไม้เรือนยอดชั้นบน มีความสูง 25-30 เมตร ไม้เด่นในชั้นนี้ได้แก่ สมอพิเภก (*Terminallia bellerica* Roxb.) ประดู่ (*Pterocarpus macrocarpus* Kura) จั้วป่า (*Bombax anceps* Pierre) กางจืดมอด (*Albizia odoratissima* Benth.) ตะคร้อ (*Schleichera oleosa* Merr.) ขึ้นอยู่ห่าง ๆ กัน ส่วนไม้ชั้นรอง มีความสูง 10-25 เมตร พรรณไม้ในชั้นนี้ได้แก่ ตีนนก (*Vitex pinnata* L.) แดหัวหมู (*Markhamia stipulata* Seem.) จี้อ้าย (*Terminalia nigrovenulosa* Pierre ex Laness.) ติ้วแดง (*Cratoxylum formosum* Dyer.) หอมไถลวด (*Harpullia arborea* Raldk.) รักขาว (*Semecarpus cochinchinensis* Eugler) มะกอกป่า (*Spondias pinnata* Kurz.) เป็นต้น ไม้พื้นล่างที่ ปรากฏอยู่ มีความสูง 2-10 เมตร ได้แก่ หมี่เหม็น (*Litsea glutinosa* C.B. Robinson) เม่าไข่ปลา (*Antidesma ghaembilla* Gaertn.) โมกมัน (*Wrightia arborea* (Dennst.)

Mabb.) กะอวม (*Acronychia pedunculata* Miq.) มะกา (*Bridelia ovata* Decne.) เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า ในพื้นที่บางแห่งของป่าชนิดนี้ยังพบไม้ตะแบกแดง กะบก ขึ้นปะปนอยู่ด้วยกัน แต่มีขนาดลำต้นเล็กกว่าป่าดิบแล้งมาก สำหรับพื้นที่ป่าส่วนใหญ่มีหญ้าขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นในฤดูฝน เช่น หญ้าพริกพราน (*Apluda mutica* Linn.) หญ้าหางหมาจิ้งจอก (*Setaria pallide-fusca* stapf.) หญ้าก้านเหนียว (*Sporobolus indicus* (L.) R. Br.) หญ้าหาวาย (*Eragostis* sp.) เอื้องหมายนา (*Costus speciosus* Smith) และพืชในวงศ์ถอยและมัน (Family Dioscoreaceae) เป็นต้น

พรรณพืชในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ยังไม่ได้รับการสำรวจมากนัก แต่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและพื้นที่โดยรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งนี้ มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจทรัพยากรพรรณพืชดังนี้

จำลอง เฟื่องคล้าย (Phengklai, 1972) ทำการศึกษาและรวบรวมพรรณไม้ในสกุล *Diospyros* Linn. วงศ์ Ebenaceae ในประเทศไทย ทั้งหมด 56 ชนิด และพบพืชสกุลนี้ ขึ้นกระจายอยู่ในภาคตะวันออก ได้แก่ ลำปัด (*Diospyros ferrea* (Willd.) Bakh) ตะโกพนม (*D. castanea* (Craib) Fletcher) *D. pyrrhocarpa* Miq.) พบที่ ชลบุรี มะเกลืออีรัญ (*D. bambuseti* Fletcher) มะเกลืออี (*D. gracilis* Fletcher) พบที่ ปราจีนบุรี รักดำ (*D. curranii* Merr.) พบที่ระยอง อินป่า (*D. pendula* Hasselt ex Hassk.) *D. schmidtii* Craib พบที่ ตราด ขลาย (*D. saxosa* Fletcher) ท้าวแสนปม (*D. cauliflora* Bl.) พบที่ จันทบุรี พลับทอง (*D. transitoria* Bakh) พบที่ ปราจีนบุรีและตราด จันดำ (*D. hermaphoditica* (Zoll.) Bakh) พบที่ จันทบุรี และชลบุรี พลับเขา (*D. undulata* Wall. ex G. Don.) พบที่ จันทบุรี ชลบุรี และตราด

แม็กเวลล์ (Maxwell, 1974) ทำการสำรวจพรรณไม้ บริเวณอำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี พบทั้งหมด 556 ชนิด ใน 389 สกุล 112 วงศ์ แบ่งเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 444 ชนิด กับ 1 ชนิดย่อย ใน 307 สกุล 83 วงศ์ พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 99 ชนิด ใน 72 สกุล 20 วงศ์ และเฟิร์น 15 ชนิด ใน 13 สกุล 9 วงศ์ ในจำนวนนี้เป็นพืชที่พบครั้งแรกในประเทศไทย (new record) 3 ชนิด ได้แก่

1. *Salacia erythrocarpa* K. Schum. (Celastraceae)
2. *Tarenna harmandiana* Pierre ex Pit. (Rubiaceae)
3. *Ichnocarpus frutescens* (L.) W.T. Aiton. (Apocynaceae)

แม็กเวลล์ (Maxwell, 1975) ทำการสำรวจพรรณไม้ที่น้ำตกสามหลั่น สระบุรี และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาเขียว ชลบุรี และเก็บตัวอย่างเป็นพรรณไม้อัดแห้ง นำมาเทียบกับตัวอย่างที่เก็บไว้ในหอพรรณไม้ กรมวิชาการเกษตร กรุงเทพฯ พบว่าพรรณไม้บางชนิดมีลักษณะต่างไปจากตัวอย่าง จึงได้นำมารวบรวมไว้ โดยกล่าวถึงลักษณะทางพฤกษศาสตร์อย่างละเอียด ในจำนวนนี้มีพรรณไม้ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาเขียว ชลบุรี รวมอยู่ด้วย 20 ชนิด จาก 11 วงศ์ 19 สกุล

จำลอง เพ็งคล้าย (Phengklai, 1977) กล่าวถึงการศึกษาพรรณไม้ในวงศ์ Elaeocarpaceae และวงศ์ Nyssaceae ในประเทศไทยพบว่า Elaeocarpaceae ในประเทศไทยมี 2 สกุล 19 ชนิด ส่วนวงศ์ Nyssaceae มี 1 สกุล 1 ชนิด ที่พบในภาคตะวันออกเฉียงใต้แก่ *Sloanea sigun* (Bl.) K.Schum พบที่ จันทบุรี และตราด *Elaeocarpus sphaericus* (Gaerth.) K.Schum *E. stipularis* Bl. พบที่ ตราด *E. robustus* Roxb. และ *E. petiolatus* (Jack) Wall. พบที่ จันทบุรี ตราด และชลบุรี *E. griffithii* (Wight) A. Gray. พบที่ จันทบุรี *E. hygrophilus* Kurz.et.Burm. พบที่ ปราจีนบุรี และจันทบุรี

จำลอง เพ็งคล้าย (Phengklai, 1978) ทำการศึกษาและรวบรวมพรรณไม้สกุล *Diospyros* วงศ์ Ebenaceae ในประเทศไทย ทั้งหมด 60 ชนิด พบพรรณไม้คล้ายกับปี 1972 แต่มีเพิ่มมาอีก คือ *D. buxifolia* (Bl.) Hiern. พบที่ จันทบุรี *D. mollis* Griff. พบที่ ชลบุรี *D. filipendula* Pierre ex Lec. พบที่ ระยอง *D. apiculata* Hiern พบที่ จันทบุรี และชลบุรี *D. bejardii* Lec. และ *D. colinsae* Craib พบที่ ชลบุรี ส่วน *D. saxosa* Fletcher นั้นเป็นชื่อพ้องของ *D. rubra* Lec. *D. schmidtii* Craib นั้นเป็นชื่อพ้องของ *D. pendula* Hasselt ex Hassk และ *D. cauliflora* Bl. นอกจากพบที่จันทบุรีแล้วยังพบในภาคใต้ ตั้งแต่ชุมพรถึงนราธิวาสด้วย

เต็ม สมิตินันท์ และคณะ (Smitinand et al, 1980) ทำการศึกษาและรวบรวมพรรณไม้วงศ์ Dipterocarpaceae ทั่วภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พบทั้งหมด 76 ชนิด 8 สกุล ทั่วภูมิภาค และที่ขึ้นกระจายอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย ได้แก่ *Dipterocarpus baudii* Korth. *D. dyeri* Pierre ex Laness *Hopea avellanea* Heim *H. latifolia* Sym. *H. pierrei* Hance. *H. reopei* Laness. *H. siamensis* Heim *Shorea quiso* (Blanco) Bl. *S. hypochra* Hance. *Vatica cinerea* King. *V. philastreana* Pierre.

วีระชัย ณ นคร (Nanakorn, 1985) ศึกษาพรรณไม้ในสกุล *Combretum* วงศ์ Combretaceae ในประเทศไทย และพบทั้งหมด 19 ชนิด ที่พบในภาคตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ *Combretum pilosum* Roxb. *C. quadrangulare* Kurz พบที่ จันทบุรี *C. tetralophum* Clarke. พบที่ ปราจีนบุรี *C. punctatum* Bl. subsp. *squamosum* (Roxb. Ex G. Don) พบที่ ชลบุรี และจันทบุรี

แม็กเวลล์ (Maxwell, 1985) ทำการสำรวจพรรณไม้บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาเขียว - เขาชมพู่ จังหวัดชลบุรี พบพืชมีท่อลำเลียงจำนวน 923 ชนิด กับ 2 ชนิดย่อยใน 147 วงศ์ 565 สกุล โดยพบพืชมีดอกใบเลี้ยงคู่ 674 ชนิด กับ 2 ชนิดย่อย 400 สกุล 102 วงศ์ พืชมีดอกใบเลี้ยงเดี่ยว 182 ชนิด 127 สกุล 24 วงศ์ เฟิร์นและพืชประเภทเริ่มมีท่อลำเลียง 65 ชนิด 37 สกุล 18 วงศ์ พืชเมล็ดเปลือย 2 ชนิด จาก 2 สกุล 2 วงศ์ จากพรรณไม้ที่พบทั้งหมดนี้เป็นพืชที่พบครั้งแรกในประเทศไทย 7 ชนิด ได้แก่ *Tectaria vasta* (Bl.) Cop. (Dryopteridaceae) *Aglaiia chittagonga* Hier. (Meliaceae) *Dracontomelon schmidtii* Tard. (Anacardiaceae) *Psychotria tonkinensis* Pit. (Rubiaceae)

Heterostemma oblongifolium Cost. (Asclepiadaceae) *Strobilanthes subflaccidus* Kurz

(Acanthaceae) *Bridelia penangiana* Hk. F. (Euphorbiaceae)

วีระชัย ณ นคร (Nanakorn, 1986) ศึกษาพรรณไม้ในสกุล *Terminalia* วงศ์

Combretaceae ในประเทศไทย และพบทั้งหมด 17 ชนิด ที่พบในภาคตะวันออก ได้แก่ *Terminalia*

catappa Linn. *T. calamansanai* (Blanco) ที่ ตราด ชลบุรี และจันทบุรี *T. citrina* (Gaertn.) Roxb. Ex

Fleming ที่ ตราด *T. glauccifolia* Craib ที่ ชลบุรี และจันทบุรี

จำลอง เฟื่องคล้าย (Phengkklai, 1986) ทำการศึกษาและรวบรวมพรรณไม้ในวงศ์ Tiliaceae ในประเทศไทย ทั้งหมด 51 ชนิด 12 สกุล และพบพรรณพืชวงศ์นี้ ขึ้นกระจายอยู่ในภาคตะวันออก

ได้แก่ *Brownlowia emarginata* Pierre *Grewia scabrida* Wall. ex Kurz *Microcos paniculata* Linn.

พบที่จันทบุรี *Grewia abutilifolia* Venth & Juss. *G. laevigata* Vahl พบที่ ปราจีนบุรี *Grewia*

eriocarpa Juss. *Triumfetta pilosa* Roth *T. repens* (Bl.) Merr. & Rolfe *Colona floribunda* (Kurz)

Craib พบที่ ชลบุรี *Grewia tomentosa* Juss. *Corchorus aestuans* Linn. *Colona capsularis* Linn.

พบที่ ชลบุรี และจันทบุรี *Microcos sinuata* (Wall. ex Mast.) พบที่ จันทบุรี และตราด *M. tomentosa*

Smith พบที่ ปราจีนบุรี ชลบุรี ระยอง และจันทบุรี *Triumfetta bartramia* Linn. พบที่ ระยอง

Pentace burmanica Kurz พบที่ ปราจีนบุรี ชลบุรี และจันทบุรี *Corchorus auriculata* (Desf.) Craib

พบที่ ชลบุรี และปราจีนบุรี

ก่องกานดา ชยามฤต (Chayamarit, 1986) ศึกษาพืชวงศ์ถั่ว (Leguminosae) ในป่า

ชายเลนของประเทศไทยพบพืชวงศ์นี้จำนวน 15 ชนิด 10 สกุล ในพื้นที่ป่าชายเลนของภาคตะวันออก

และภาคใต้ ชนิดที่พบในภาคตะวันออก ได้แก่ *Cynometra ramiflora* Linn. *Dendrolobium*

umbellatum (Linn.) Beyne. *Dalbergia scandenatensis* (Dennst.) Prain. พบที่ จันทบุรี และตราด

Intsia bijuga (Colebr.) O.Ktze. *Geissaspis cristata* W. & A. *Derris indica* (Lamk.) Benn.

D. trifoliata Lour. พบที่ จันทบุรี ระยอง และตราด *Caesalpinia bonduc* (Linn.) Roxb. *Peltophorum*

pterocarpum (DC.) Bak ex K. Heyne พบที่ ชลบุรี ระยอง และจันทบุรี *Canavalia maritima* (Aubl.)

Thou. พบที่ ชลบุรี จันทบุรี และตราด

ลีนา ผู้พัฒน์พงศ์ และคณะ (Phuphathanaphong et al, 1989) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสกุล

Hibiscus spp. วงศ์ Malvaceae ในประเทศไทย พบทั้งหมด 17 ชนิด และพบ *H. lobatus* (Merr.)

Kuntze *H. surattensis* Linn. *H. tiliaceus* Linn. ที่ชลบุรี *H. macrophyllus* Roxb. ที่ ชลบุรี และ

ปราจีนบุรี

ชนะ พรหมเดช (2534) ทำการสำรวจพรรณไม้ในป่ารอยต่อ 5 จังหวัด ภาคตะวันออก ซึ่งมีสภาพป่าเป็นป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณชื้น และป่าเต็งรัง พบพรรณไม้ 61 ชนิด จาก 30 วงศ์ 46 สกุล

พร้อมกล่าวถึงการใช้ประโยชน์จากพรรณไม้เหล่านั้นไว้ด้วย

จำลอง เพ็งคล้าย และวิชาญ เอียดทอง (2535 อ้างถึงใน ศูนย์วิจัยการป่าไม้ คณะวนศาสตร์, 2538) พบว่ามีพรรณไม้เฉพาะถิ่นของไทย (endemic species) ของไทย ที่พบในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน นอกเหนือจากกล้วยไม้สกุล *Dendrobium* อีก 15 ชนิด คือ *Buchanania siamensis* Miq. (Anacardiaceae) *Diospyros bambuseti* Fletcher *D. collinsae* Craib *D. winitii* Fletcher *D. gracilis* Fletcher *D. longipilosa* Phengklai (Ebenaceae) *Globba lacta* K.Larsen *G. winitii* C.H.Wright (Zingiberaceae) *Urobotrys siamensis* Hiepko (Opiliaceae) *Hiptage monopteryx* Sirirugsa (Malpighiaceae) *Stephania suberosa* Forman (Menispermaceae) *Scolophyllum spinifidum* Yamazaki *Lindernoa rivularis* Kerr ex Barnett *Limnophila siamensis* Yamazaki *L. parviflora* Yamazaki (Scrophulariaceae) *Hoya kerrii* Craib. (Asclepiadaceae)

แม็กเวลล์ (Maxwell, 1994) ทำการสำรวจพรรณไม้บริเวณเกาะลันเตา จังหวัดชลบุรี พบพันธุ์พืชทั้งหมด 257 ชนิด ใน 209 สกุล 73 วงศ์ 3 วงศ์ย่อย โดยพบพืชใบเลี้ยงคู่ 196 ชนิด 156 สกุล 53 วงศ์ 3 วงศ์ย่อย พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 57 ชนิด 49 สกุล 17 วงศ์ และเฟิร์น 4 ชนิด 4 สกุล 3 วงศ์

ประนอม จันทระโณทัย (Chantaranothai, 1994) ได้ศึกษาทบพวนพรรณไม้ในสกุล *Acmena* *Cleistocalyx* *Eugenia* s.s และ *Syzygium* วงศ์ Myrtaceae ในประเทศไทย และพบพรรณไม้สกุลดังกล่าวขึ้นกระจายอยู่ทั่วประเทศ ที่พบในภาคตะวันออก ได้แก่ *Cleistocalyx khaoyaiensis* P.Chan.& J.Parn. *C. nigrans* (Gagnep) Merr.& L.M. Perry *Syzygium cinereum*. (Kurz) P. Chan.& J.Parn. *S. mekongense* (Gagnep.) Merr.& L.M. Perry ที่ปราจีนบุรี *Eugenia xanthacarpa* Thwaites & Hook.f. *Syzygium andcardiifolium* (Craib) P.Chan.& J.Parn. *S. attenuatum* (Miq.) Merr.& L.M. Perry subsp. *attenuatum* var. *montanum* (M.R.Hend) P.Chan.& J.Parn. *S. diospyrifolium* (Wall ex Duthie) S.N. mitra ที่ตราด *S. aromaticum* (L.) Merr.& L.M. Perry *S. attenuatum* (Miq.) Merr.& L.M. Perry subsp. *circumscissum* (Gagnep) P.Chan.& J.Parn. *S. hemisphericum* (Wight) Alston ที่จันทบุรี *S. claviflorum* (Roxb.) A.M.Cowan& Cowan *S. siamense* (Craib) P.Chan.& J.Parn. ที่ชลบุรี ที่ ปราจีนบุรี จันทบุรี *S. cumini* (L.) Skeels ที่ ชลบุรี จันทบุรี *S. fruticosum* DC. *S. helferi* (Duthie) P.Chan.& J.Parn. ที่ ชลบุรี ตราด *S. grande* (Wight) Walp. var *grande* ที่ จันทบุรี ตราด *S. gratum* (Wight) S.N.Mitra var *gratum* ที่ ปราจีนบุรี ชลบุรี *S. lineatum* (DC.) Merr.& L.M.Perry *S. potyanthum* (Wight) Walp. ที่ ชลบุรี จันทบุรี ตราด *S. oblatum* (Roxb.) Wall. ex A.M.Cowan& Cowan var *oblatum* ที่ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด และ *S. jambos* (L.) Alston. *S. malaccense* (L.) Merr.& L.M.Perry *S. samarangense* (Bl.) Merr.& L.M.Perry var. *samarangense* พบทุกจังหวัด *Cleistocalyx operculatus* (Roxb) Merr.& L.M.Perry var. *paniala* (Roxb.) P.Chan.& J.Parn.

จำลอง เพ็งคล้าย (Phengkai, 1995) ทำการศึกษาและรวบรวมพรรณพืชในวงศ์ Sterculiaceae ในประเทศไทย พบทั้งหมด 21 สกุล รวม 58 ชนิด กับ 6 สายพันธุ์ ขึ้นกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ และที่พบในภาคตะวันออก ได้แก่ *Mansonia gagei* Drumm. พบที่ ปราจีนบุรี และระยอง *Heritiera sumatrana* (Miq) Kosterm. พบที่ ตราด *H. littoralis* Ait. พบที่ ระยอง จันทบุรี และตราด *H. javanica* (Bl.) Kosterm. *Pterygota alata* (Roxb.) R.Br. *Pterospermum lanceaefolium* Roxb. *Byttneria aspera* Colebr. *Melochia umbellata* (Houtc.) Stapf. *Scaphium scaphigerum* (G.Don) Guib&Phanch. พบที่ จันทบุรี และตราด *Firmiana colorata* (Roxb.) R.Br. *Helicteres isora* L. พบที่ ชลบุรี *Abroma angusta* (L.) Willd. *Pterospermum semisagittatum* Buch.-Hann. ex Roxb. พบที่ จันทบุรี *P. littorale* Craib. var. *littorale* พบที่ ชลบุรี และระยอง *P. diversifolium* Bl. พบที่ ชลบุรี และจันทบุรี *Helicteres elongata* Wall. Ex Boj. พบที่ ปราจีนบุรี และชลบุรี *H. hirsuta* Lour. พบที่ ปราจีนบุรี ชลบุรี จันทบุรี และตราด *H. angustifolia* Linn. พบที่ ปราจีนบุรี ชลบุรี และจันทบุรี *H. lanata* L. (Teijsm. Et Binn.) Kurz var. *gagnepainiana* (Craib) Phengkai *Sterculia foetida* L. S. *villosa* Roxb. พบที่ ชลบุรี และตราด *Melochia corchorifolia* Linn. *Sterculia urena* Roxb. (New record) พบที่ ฉะเชิงเทรา

จำลอง เพ็งคล้าย (2538) ทำการสำรวจพรรณไม้ใหญ่ในป่ารอยต่อ 5 จังหวัดภาคตะวันออก พบพรรณ ไม้ใหญ่ 60 ชนิด จาก 33 วงศ์ 46 สกุล

ศรีศักดิ์ ธาณี (2540) ศึกษาการหมุนเวียนธาตุอาหารในป่าดิบแล้งธรรมชาติและป่าดิบแล้งที่กำลังคืนสภาพป่า บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่าป่าดิบแล้งธรรมชาติ มีพันธุ์ไม้ 60 ชนิด ใน 31 วงศ์ ความหนาแน่นเฉลี่ยเท่ากับ 1684 ต้นต่อเฮกแตร์ ไม้เด่นที่มี DBH มากกว่า 4.5 เซนติเมตร ได้แก่ ตะแบก (*Lagerstroemia calyculata* Kurz) พันดา (*Sampantaea amentiflora* (A.Shaw) A.Shaw) และ กระเบาเกล็ด (*Hydnocarpus ilicifolius* King) ส่วนป่าดิบแล้งที่กำลังคืนสภาพ มีพรรณไม้ 57 ชนิด ใน 30 วงศ์ ความหนาแน่นเฉลี่ยเท่ากับ 1017 ต้นต่อเฮกแตร์ ไม้เด่น ได้แก่ ตะแบก กัดลิ้น (*Walsura robusta* Roxb.) การเวก (*Artabotrys siamensis* Miq.)

สุภโชค เศรษฐราช (2540) ศึกษาทางอนุกรมวิธานของพืชวงศ์น้อยหน่า (Annonaceae) ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน พบพืชในวงศ์นี้ทั้งหมด 22 ชนิด 1 พันธุ์ จาก 14 สกุล โดยพบ *Uvaria* 5 ชนิด และ 1 สายพันธุ์ *Polyalthia* 3 ชนิด *Mittheophora* 2 ชนิด *Desmos* 2 ชนิด สกุลอื่นสกุลละ 1 ชนิด

พงษ์ศักดิ์ พลเสนา (Pholsena, 1997) สำรวจพบกล้วยไม้ชนิดใหม่ของไทย (new record) คือ *Macropodanthus tridentatus* Seident ซึ่งหายากมาก พบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2496 ที่ ประเทศ

มาเลเซีย และพบอีกแห่งที่เขาตะกုပ် สวนพฤกษศาสตร์ ๑๐๐ ปี กรมป่าไม้ จังหวัดสระแก้ว เท่านั้น

จำลอง เฟื่องคล้าย (Phengklai, 1997) ทำการศึกษาวงศ์ Bombacaceae ในประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วยพรรณไม้ 5 สกุล 12 ชนิด และ 1 สายพันธุ์ ที่พบในภาคตะวันออก ได้แก่ *Durio mansonii* (Gamble) Bakh. และ *Bombax anceps* Pierre พบที่จันทบุรี ส่วน *Durio zibethinus* Murr *Bombax ceiba* L. และ *Ceiba pentandra* (L.) นั้นปลูกทั่วไป

ประพจน์ พรหมบุญ และมานะ เชื้อทองดี (2541) สำรวจพรรณพืชที่หายากและมีคุณค่าของท้องถิ่นโดยรอบคณะเกษตรศาสตร์บางพระในรัศมี 30 กิโลเมตร ได้แก่หุบบอน เขาช่องลม ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าเขาเจ็ย สวนสัตว์เปิดเขาเจ็ย เขื่อนเขาเจ็ย คณะเกษตรศาสตร์บางพระ อ่างเก็บน้ำบางพระ อำเภอสรีราชา และหนองข้างคอก หนองข่า บ้านเหมือง อำเภอมือง จังหวัดชลบุรี พบว่ามีพรรณพืชที่ควรแก่การอนุรักษ์จำนวน 66 ชนิด จาก 34 วงศ์ 79 สกุล และอีก 4 ชนิด ไม่ทราบชื่อวิทยาศาสตร์

ศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ (2542,ข) ทำการศึกษาและวางแผนแปลงสำรวจป่าชนิดต่าง ๆ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ป่าดิบแล้งแปลงที่ 1 มีไม้ต้น 19 ชนิด จาก 17 วงศ์ 19 สกุล จำนวน 57 ต้น ป่าดิบแล้งแปลงที่ 2 มีไม้ต้น 21 ชนิด จาก 16 วงศ์ 21 สกุล จำนวน 57 ต้น ป่าเบญจพรรณ มีไม้ต้น 15 ชนิด จาก 13 วงศ์ 14 สกุล จำนวน 89 ต้น ป่าเต็งรัง มีไม้ต้น 5 ชนิด จาก 5 วงศ์ 5 สกุล จำนวน 9 ต้น

ก่องกานดา ชยามฤต (2542) ทำการศึกษาทางอนุกรมวิธานของพรรณไม้ในวงศ์เปล้า (Euphorbiaceae) ในประเทศไทยและพบว่าพรรณไม้ในสกุล *Bridelia* จำนวน 10 ชนิด และขึ้นกระจายอยู่ทั่วทุกภาค ในภาคตะวันออกพบ *Bridelia glauca* Blume. ที่ชลบุรี *B. harmandii* Gagnep. *B. insulana* Hance. ที่สระแก้ว ปราจีนบุรี และชลบุรี *B. ovata* Decne. ที่ปราจีนบุรี ชลบุรี และระยอง *B. stipularis* (L.) Blume ที่ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด *B. tomentosa* Blume. ที่ชลบุรี และจันทบุรี ส่วนตัวอย่างพืชมีชีวิตที่เก็บได้ นำไปปลูกในแปลงรวบรวมพรรณไม้ในวงศ์ Euphorbiaceae ที่สวนพฤกษศาสตร์ ๑๐๐ ปี กรมป่าไม้ จังหวัดฉะเชิงเทรา-สระแก้ว

ลีนา ผู้พัฒนพงศ์ (Phuphathanaphong, 1999) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสกุล *Decaschisatia* วงศ์ Malvaceae ในประเทศไทย ว่ามีทั้งหมด 3 ชนิด และพบ *D. intermedia* Craib ที่ตราด *D. parviflora* ที่ ปราจีนบุรี *D. siamensis* Craib ที่จันทบุรี

กิตติเชษฐ์ ศรีดิษฐ์ (Sridith, 1999) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสกุล *Argostemma* Wall. วงศ์ Rubiaceae ในประเทศไทยว่ามีทั้งหมด 30 ชนิด และพบ *Argostemma monophyllum* Sridith ที่ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด *A. concinnum* Hemsl. ที่ปราจีนบุรี *A. parvum* Geddes. ที่จันทบุรี

ระยอง และตราด *A. pulchellum* Geddes. ที่ ระยอง และตราด *A. neurocalyx* Miq. ที่ ระยอง จันทบุรี และสระแก้ว

พงษ์ศักดิ์ พลตรี (2543) ทำการศึกษาเกี่ยวกับพืชหายากและใกล้สูญพันธุ์ กล่าวว่า ประเทศไทยนั้น พบพันธุ์ไม้เฉพาะถิ่น 120 ชนิด จาก 33 วงศ์ 72 สกุล แยกเป็นเฟิร์น 24 ชนิด จาก 12 สกุล 12 วงศ์ พืชดอก 98 ชนิด จาก 50 สกุล 21 วงศ์ และพืชดอกที่เป็นพันธุ์ไม้เฉพาะถิ่นที่พบในภาคตะวันออก ได้แก่ ยี่หุบปรี (*Talauma siamensis* Craib. วงศ์ Magnoliaceae) ในป่าดิบชื้นเขตร้อน ที่ความสูง 50 – 800 เมตรจากระดับน้ำทะเล พบที่จังหวัดกาญจนบุรี จันทบุรี และตราด มะเกลือ อร์ญ (*Diospyros bambuseti* Fletcher วงศ์ Ebenaceae) พบในป่าดัดใบ ที่ความสูง 50 เมตรจากระดับน้ำทะเล ที่จังหวัดปราจีนบุรี ผักชีโลก (*Scolophyllum spinifidum* (Kerr ex Barnett.) Yamazaki วงศ์ Scrophulariaceae) พบบริเวณที่เป็นดินทรายและทุ่งนา ที่ความสูง 200 เมตรจากระดับน้ำทะเล พบที่จังหวัดปราจีนบุรี (*Torenia thailandica* Yamazaki วงศ์ Scrophulariaceae) พบบริเวณทุ่งหญ้า โลงแจ้ง ที่ความสูง 600 เมตรจากระดับน้ำทะเล พบที่จังหวัดตราด เกี้ยวไก่ (*Capparis echinocarpa* Pierre ex Gagnep. วงศ์ Capparidaceae) ในป่าดิบ ป่าเบญจพรรณ ป่าไผ่ และภูเขาหินปูน ที่ความสูง 50 – 750 เมตรจากระดับน้ำทะเล พบที่จังหวัดปราจีนบุรี (*Hiptage monopteryx* Siriruga. วงศ์ Malpighiaceae) ในป่าดิบ บริเวณที่ราบต่ำ พบที่เกาะช้าง จังหวัดตราด

อัจฉรา ศิริวัฒนนานนท์ และสุมน มาสุชน (2542) ศึกษาทางอนุกรมวิธานของพรรณไม้ ในสกุล *Macaranga* Thou. ในประเทศไทย พบพรรณไม้สกุลนี้ทั้งหมด 16 ชนิด และพบ *Macaranga gigantea* (Rchb.f.&Zoll.) Mull.Arg. *M. tanarius* (L.) Mull. Arg. *M. denticulata* (Blume) Mull. Arg. ที่ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด และ *M. trichocarpa* (Rchb.f.&Zoll.) Mull.Arg. ที่ระยอง จันทบุรี และตราด พรรณไม้ในสกุลนี้ ส่วนมากเป็นพรรณ ไม้เบิกนำในพื้นที่ป่าเกือบทุกประเภท

ศราวุธ สังข์แก้ว และดวงใจ สุขเฉลิม (2542) ศึกษาทางอนุกรมวิธานของพรรณไม้ในสกุล *Calophyllum*. ในประเทศไทย พบพรรณไม้สกุลนี้ทั้งหมด 11 ชนิด ขึ้นกระจายอยู่ทั่วประเทศ และพบ *Calophyllum thorelii* Pierre ที่ชลบุรี จันทบุรี และตราด *C. pisiferum* Planchon & Triana ที่ ปราจีนบุรี จันทบุรี และตราด *C. inophyllum* L. ที่ชลบุรี และตราด *C. tetrapterum* Miq. ที่ตราด *C. depressinervosum* M.R. Henderson & Wyatt – Smith ที่จันทบุรี

ราชันย์ ภูมา (Pooma, 1999) ทำการศึกษาและรวบรวมพรรณพืชวงศ์ Burseraceae ในประเทศไทย ซึ่งมีทั้งหมด 5 สกุล คือ *Protium* พบเพียง 1 ชนิด คือ *P. serratum* (Wall. ex Colebr.) Engl. พบได้ทุกภาคยกเว้นภาคใต้ *Garuga* พบเพียง 1 ชนิด คือ *G. pinnata* Roxb. พบได้ทุกภาคยกเว้นภาคใต้ *Daeryodes* พบ 3 ชนิด *Santiria* พบ 3 ชนิด และพบเฉพาะภาคใต้ *Canarium* พบ

12 ชนิด ในภาคเหนือ 3 ชนิด ภาคใต้ 6 ชนิด ส่วน *C. subulatum* Guill. พบได้ทุกภาคยกเว้นภาคใต้ *C. album* (Lour.) Rachusch. พบเฉพาะที่ปลูกไว้ และพบ *C. bengalense* Roxb. ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่โป่งน้ำร้อน จันทบุรี

ประนอม จันทรโณทัย (Chantaranothai, 1999) ทำการศึกษาเกี่ยวกับ วงศ์ Sapotaceae ในประเทศไทย พบทั้งหมด 9 สกุล 45 ชนิด และที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้แก่ *Madhuca dongnaiensis* (Pierre.) Bachmi. ที่สระแก้ว และปราจีนบุรี *M. esculenta* H.R. Fletcher. ที่ตราด *M. hexandra* (Roxb.) Dubard. ที่สระแก้ว ปราจีนบุรี และชลบุรี *Palaquium obovatum* (Griff) Engl. ที่จันทบุรี และตราด *Pouteria malaccensis* (C.B. Clarke) ที่จันทบุรี *P. obovata* (R.Br.) Bachmi ที่ชลบุรี ระยอง และตราด *Xantolis burmanica* (Collett & Heml.) P. Royen ที่จันทบุรี

พฤกษศาสตร์พื้นบ้านและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพรรณพืช

พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน (Ethnobotany) เป็นส่วนหนึ่งของวิชานิเวศวิทยาพื้นบ้าน (Ethnoecology) (สมศักดิ์ สุขวงศ์, 2539 ; Martin, 1995) โดยเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างกันและกันในแง่มุมต่าง ๆ ของมนุษย์กับพรรณไม้รอบตัว ในสังคม หรือเผ่าพันธุ์หนึ่ง โดยทั่วไปจะเป็นความสัมพันธ์ในด้านการนำพรรณไม้มานำมาใช้เป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ตลอดจนศิลปกรรม วัฒนธรรม พิธีกรรม และความเชื่อ (ชยันต์ พิเชียรสุนทร, 2540) ความรู้ด้านการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชของผู้คนในท้องถิ่นนั้น เกิดจากการลองผิดลองถูก เรียนรู้ และถ่ายทอดต่อมา การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านกระทำได้หลายทาง ทั้งจากการค้นคว้า จากบันทึกเอกสารต่าง ๆ และการเข้าไปศึกษาในชุมชนโดยตรง (ปรีชา องค์ประเสริฐ, 2540; Ford, 1978)

การศึกษาวิจัยนี้อาจครอบคลุมถึงเนื้อหา และแนวความคิดที่หลากหลายเกี่ยวข้องกับวิทยาการหลายสาขา โดยอาจจัดจำแนกออกเป็น 3 ประเภท ตามแนวคิดของการศึกษาวิจัย (ชยันต์ พิเชียรสุนทร, 2540) ดังนี้

- การศึกษาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของบริเวณภูมิประเทศหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่บริเวณใหญ่หรือเล็ก ที่มีความน่าสนใจในแง่พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน
- การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในสังคมมนุษย์ดั้งเดิม สังคมมนุษย์บุพกาล หรือในสังคมหรือชุมชนที่น่าสนใจในทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน
- การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของพืชกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือชนิดใด ชนิดหนึ่ง โดยเฉพาะ

จากการศึกษาลักษณะดังกล่าว ทำให้เราสามารถรวบรวมความรู้ดั้งเดิมของชุมชน

ที่มีต่อพรรณพืช และสามารถประเมินในเชิงประมาณได้ว่าชุมชนนั้น มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพรรณพืชซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนในปัจจุบัน

เนื่องจากประเทศไทยมีความหลากหลายทางพรรณพืชอย่างมาก รัชชชัย สันติสุข (2532) กล่าวว่า พรรณพืชพวกที่มีท่อลำเลียงของไทย เท่าที่สำรวจพบ เป็นพืชมีเมล็ด ประมาณ 245 วงศ์ 1,763 สกุล 9,002 ชนิด และเป็นพืชไร้เมล็ดจำพวกเฟิร์น อีกประมาณ 620 ชนิด เมื่อศึกษาบททวนพันธุ์ไม้เพิ่มเติม พืชที่มีท่อลำเลียงจะพบเพิ่มขึ้นจากเดิมอีกประมาณ 1,000 ชนิด จากพรรณพืชที่พบในธรรมชาติประมาณ 10,000 ชนิด มีพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ในปัจจุบันเพียง 240 ชนิด (สุริยภูมิภมร, 2533) ลักษณะการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชนั้น ไม้ชนิดเดียวอาจถูกนำไปใช้ประโยชน์ได้มากกว่าหนึ่งอย่าง ในทำนองเดียวกันไม้หลายชนิดอาจถูกนำไปใช้ประโยชน์อย่างเดียวกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ใช้ไม้ในชุมชน (Raintree & Hoskins, 1988) ชุมชนในชนบทส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่อยู่ใกล้ป่า การมองเห็นประโยชน์ที่ได้จากป่า จึงเป็นประโยชน์ทางตรงที่เกิดขึ้นทันทีในพื้นที่มากกว่าประโยชน์ทางอ้อม ประโยชน์ดังกล่าวส่วนใหญ่ จึงมุ่งสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีพ (บุญฤทธิ์ สมพงษ์, และสมพร ไชยจรัส, 2530) การใช้ประโยชน์จากพรรณพืชเพื่อสนองปัจจัยพื้นฐานด้วย แบ่งการใช้หรือผลประโยชน์จากพืชทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ดังนี้

1. ใช้เป็นอาหาร

พืชเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์มาเนื่องจากมนุษย์อาศัยพืชเป็นอาหาร ทำให้มีชีวิตอยู่ได้ พืชที่นำมาใช้เป็นอาหารได้แก่ พืชผลทางเกษตรต่าง ๆ ที่รู้จักกันทั่วไป ตลอดจนพรรณพืชธรรมชาติที่พบได้แต่ไม่แพร่หลายนัก ในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย มีความแตกต่างกัน ด้านภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ส่งผลให้เกิดความหลากหลายของพรรณพืช พืชบางอย่างอาจเป็นที่รู้จักและใช้ประโยชน์กันอย่างกว้างขวางในภูมิภาคหนึ่ง แต่อาจไม่ปรากฏในอีกภูมิภาคหนึ่งเนื่องจากข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ดังกล่าว (Jacquat, 1990) อีกทั้ง วัฒนธรรมการปรุงแต่งและการบริโภคอาหาร ที่มีทั้งส่วนที่เหมือนกันกับส่วนที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น(มาโนช วาณานนท์ และเพ็ญภา ทรัพย์เจริญ, 2540 ข) สืบเนื่องมาจากวัตถุดิบในท้องถิ่นที่ไม่เหมือนกัน แล้ว ยังเกิดจากคติทางศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และบางส่วนเกิดจากอิทธิพลของความสัมพันธ์กับชนต่างชาติ และมีหลายส่วนที่เกิดจากเทคนิค วิธีการ ที่เกิดจากความสามารถเฉพาะบุคคลในท้องถิ่น คิดค้นและปรับปรุงต่อ ๆ กันมาจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น พืชอาหารที่เก็บหานั้นสามารถหาได้จากระบบนิเวศต่าง ๆ กัน ตั้งแต่ป่าธรรมชาติที่สมบูรณ์ จนกระทั่งระบบนิเวศที่มนุษย์เป็นผู้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น สวนข้างบ้าน ริมทาง ริมห้วย ริมน้ำ พุ่มหญ้า พุ่มนา ไร่ชาหรือไร่ร้าง (ปรีชา องค์ประเสริฐ, 2540) โอลาส ปัญญา (2532) ทำการศึกษาและพบว่าชนิดพืชอาหารธรรมชาติที่เก็บหาจากแหล่งต่าง ๆ จะมีชนิดพันธุ์พืชต่างกันออกไป โดยที่ป่าดิบชื้นจะมีจำนวน

จะมีจำนวนชนิดพันธุ์ไม้ที่ใช้เป็นอาหารมากที่สุด รองลงไปคือ ป่าดิบแล้ง ป่าร่วนสpong ท้องนา แหล่งน้ำธรรมชาติ ไร่ และป่าเบญจพรรณ ตามลำดับนอกจากจะใช้เป็นอาหารโดยตรงแล้ว ยังมีพืชป่าบางชนิด ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องเทศ (spices) เพื่อจุดประสงค์ในการแต่งกลิ่น รส และสี ของอาหาร เนื่องจากมีสารประกอบจำพวกน้ำมันหอมระเหย (essential oil) (นิจศิริ เรืองรังสี, 2542) วณิดา สุบรรณเสถียร (2539) กล่าวว่า เครื่องเทศหรือพืชที่ใช้ในการแต่งกลิ่นอาหารทำให้ชวนรับประทานนั้น มีคุณค่าทางโภชนาการต่ำ คุณค่าของเครื่องเทศอยู่ที่กลิ่นและรสที่มีอยู่ในตัวเครื่องเทศเอง

2. ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม

ปัจจัยในการดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์อีกอย่างหนึ่งก็คือ เครื่องนุ่งห่ม การทอผ้าในชนบทต่าง ๆ ของประเทศไทย เป็นการสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้านกันต่อมา งานทอจะมีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น เกิดจากแรงผลักดันที่อยู่บนพื้นฐานของ ชนบประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและวัตถุดิบของท้องถิ่นอีกด้วย วัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้าพื้นเมืองมักได้มาจากพืชที่ให้เส้นใย ที่พบมากที่สุดในทุกพื้นที่ คือ ฝ้าย (*Gossypium* spp.) ฝ้ายที่ใช้กันมี ทั้งฝ้ายพันธุ์พื้นเมือง และพันธุ์ต่างประเทศ นำเข้ามาปลูกเพื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตสู่ภาคอุตสาหกรรมมากกว่าจะนำมาใช้ในงานหัตถกรรม นอกจากนี้ ชนกลุ่มน้อยบางกลุ่มในภาคเหนือ จะทอเครื่องนุ่งห่มจากพืชปาล์วกัญชา ซึ่งเส้นใยที่ได้จะมีลักษณะหยาบ ไม่สม่ำเสมอ (Seeboonruang, 1998) วัตถุดิบที่ใช้ทอผ้าอีกอย่างก็คือ ไหม เป็นเส้นใยที่ได้จากตัวอ่อนของผีเสื้อกลางคืนชนิดหนึ่ง อยู่ในอันดับ Lepidoptera (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, 2537) ชาวบ้านรู้จักที่จะนำเส้นใยจากตัวไหมมาทอผ้าทำเครื่องนุ่งห่ม โดยนำตัวไหมมาเลี้ยงด้วยใบหม่อน จากต้นหม่อน (*Morus alba* Linn.) แล้วนำมาผลิตเป็นเส้นใยตามภูมิปัญญาพื้นบ้านดั้งเดิม หมายความว่า การผลิตผ้าไหมเป็นผลที่เกิดจากพหุศาสตร์พื้นบ้านแบบทางอ้อมเช่นกัน ส่วนพืชเส้นใยชนิดอื่นๆ นั้น มักใช้ผลิตเป็นสิ่งทอสำหรับงานอื่น เช่น ปอแก้วไทย (*Hibiscus sabdariffa* L.) ปอกระเจา ฝักกลม (*Corchorus capsularis* L.) ปอกระเจาฝักยาว (*C. olitorius* L.) ใช้ทอกระสอบ (วาสนา วงษ์ใหญ่, 2541) นอกจากวัตถุดิบแล้ว อุปกรณ์ในการผลิตผ้าทอพื้นเมือง ก็ล้วนแต่อาศัยพรณพืชมาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการทอ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้าพื้นเมืองนี้ มีบางที่ต้องทำจากไม้เนื้อแข็ง เพื่อความคงทน เช่น ที่หีบฝ้าย (ใช้แยกเมล็ดออกจากปุยฝ้าย) ที่กรอด้าย กระสวยที่ใช้พุ่งเส้นด้าย และกึ่งที่ใช้ทอผ้า บางชิ้นที่ต้องการความยืดหยุ่น ไม่ต้องการความคงทนมากนัก เช่น ที่ตีฝ้ายให้ขึ้นปุยก่อนที่จะนำไปปั่นให้เป็นเส้นด้าย แคนสำหรับปั่นด้าย ตะกร้าเก็บปุยฝ้ายและเส้นด้าย อุปกรณ์เหล่านี้จะเน้นประ โยชน์ใช้สอย พร้อมทั้งมีน้ำหนักเบาเพื่อที่จะเคลื่อนย้ายได้สะดวก จึงทำมาจากวัสดุจำพวกไม้ไผ่และหวาย และยังมีการเสริมแต่งทางศิลปะเพิ่มเข้าไปเพื่อความสวยงาม

ทั้งการสร้างลวดลาย การให้สีสรรที่สวยงามให้เป็นที่พอใจของผู้ใช้ โดยผู้คนในชุมชนต่าง ๆ ได้ตั้งสม เปรียนรู้ ตั้งเกิดจากธรรมชาติรอบข้าง ทำให้เกิดการจำลองแบบจากธรรมชาติมาประดิษฐ์เป็นลวดลายในการทอผ้า เช่น ลายดอกไม้ ต้นไม้ เป็นต้น ส่วนการย้อมสีนั้น คนในชนบทรู้จักนำพืชหลายชนิดมาใช้เป็นสีย้อม นอกจากจะเพิ่มสีสันความสวยงามให้กับเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มแล้ว ยังช่วยพรางรอยเปื้อนต่างๆ ด้วย การทำสีย้อมนั้นจะนำส่วนต่าง ๆ ของพืช เช่น ราก เปลือก เนื้อไม้ ใบ ดอก ผล และส่วนอื่น เช่น เมล็ด และน้ำยางมาเป็นสีย้อม สีที่ได้จากส่วนต่าง ๆ ของพืชนั้น ส่วนใหญ่เป็นสีน้ำตาล สีเหลือง และสีแดง กลุ่มสีดังกล่าวมีสีที่ใกล้เคียงกันมาก โดยเฉพาะสีน้ำตาลและสีแดง จัดเป็นสีหลักที่ได้จากพืช สำหรับสีเหลืองและสีแดง เป็นแม่สีสำคัญในการผสมสีอื่น ๆ นอกจากสีน้ำตาล สีเหลือง และสีแดงแล้วยังมีสีอื่น ๆ เช่น สีดำ สีเขียว และ สีน้ำเงิน ที่เป็นแม่สีอีกสีหนึ่งมีความสำคัญในการผสมสีให้ได้สีอื่น ๆ อีกจำนวนมาก นอกจากสีที่ได้จากพืชโดยตรงแล้ว ในการย้อมเส้นใยธรรมชาติด้วยสีจากพืช ยังสามารถเปลี่ยนสีที่ย้อมเส้นใยได้ โดยใช้สารช่วยติดสี ซึ่งเป็นความรู้และประสบการณ์ที่ตั้งสมกันมา ก็จะใช้วัตถุดิบธรรมชาติ เช่น น้ำมะขามเปียก น้ำมะกรูด น้ำขี้เถ้า น้ำปูนแดง และน้ำปูนขาว เป็นต้น และยังสามารถนำพืชบางชนิดมาใช้เป็นสารช่วยติดสีได้ เช่น ใบมะขาม (*Tamarindus indica* L.) ใบขนุน (*Mesua ferea* Roxb.) ใบกะเม็ง (*Eclipta prostrata* L.) ใบพลองเหมือด (*Memecylon edule* Roxb.)

3. ใช้สร้างที่อยู่อาศัย

ในประเทศไทยนั้น สังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตร มีชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติแวดล้อมที่เต็มไปด้วยพืชพรรณธัญญาหาร การสร้างเรือนพักอาศัยนั้นเป็นการตอบสนองการกินอยู่ของคนไทย อีกทั้งเป็นการแก้ปัญหาเรื่องสภาพภูมิอากาศ ภูมิประเทศ และการป้องกันอันตรายจากสัตว์ร้าย ตลอดจนภัยจากธรรมชาติ เช่นปัญหาน้ำท่วม ซึ่งเกิดจากน้ำเหนือไหลหลากลงใต้ทุกปี ความชุ่มชื้นที่เป็นลักษณะภูมิอากาศทั่วไปของประเทศ ภูมิประเทศที่เป็นภูเขาทางเหนือ เป็นที่ราบสูงอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ราบลุ่ม แม่น้ำ เช่นภาคกลาง และสภาพที่เป็นแหลมยื่นไปในทะเลทางใต้ ซึ่งมีความชื้นตลอดทั้งปี ด้วยอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้พัดจากทะเลและมหาสมุทรส่วนแต่ทำให้เรือนพักอาศัย มีลักษณะ โดดเด่น เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เนื่องจากมีสภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศที่แตกต่างกันนั่นเอง ซึ่งมีความชื้นตลอดทั้งปี ด้วยอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้พัดจากทะเลและมหาสมุทร

การใช้พืชเพื่อสร้างที่อยู่อาศัย เป็นการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ที่เห็น ได้ชัดเจนที่สุด โดยนำเนื้อไม้มาใช้ในการปลูกสร้างบ้านเรือนมากกว่าส่วนอื่น เนื้อไม้ที่นำมาใช้ จะได้จาก ไม้ยืนต้น 3 กลุ่ม ได้แก่ ไม้ใบเข็ม เช่น สนทะเล สนประติพัทธ์ ไม้ใบกว้าง เช่น ถัก ยาง ตะเคียน ไม้ไผ่และปาล์ม เช่น ไผ่ชนิดต่าง ๆ มะพร้าว คาล เนื้อไม้เหล่านี้จะนำมาเป็นส่วนประกอบเกือบทั้งหมดของ

บ้าน ไม่ว่าจะเป็นเสาบ้าน ฝา พื้น ตง คาน วงกบ หรือโครงสร้างอื่น ๆ ของบ้าน บุญฤทธิ์ สมพงษ์ และสมพร ไชยจรัส(2530) กล่าวถึง ชนิดไม้จากป่าธรรมชาติที่มีความเหมาะสมในการก่อสร้าง ดังนี้

- ใช้ทำเสา ได้แก่ เติ่ง ตะเคียนทอง รัง แดง เตี้ยม มะค่าโมง ประดู่ เตี้ยมคะนอง สัก เกล่ง กันกรา หลุมพอ เตี้ยมมัน คีนนง เป็นต้น

- ใช้ทำเสาเข็ม ได้แก่ เติ่ง รัง ตัว แด้ว พลวง ตะแบก

- ใช้ทำแบบหล่อคอนกรีต ได้แก่ กระบาก จั่ว สมพง

แหล่งที่เก็บหาไม้มาใช้ประโยชน์นั้น ถ้าเป็นชนบทที่ยังมีป่าเหลืออยู่รอบหมู่บ้าน ราษฎรสามารถเก็บหาไม้จากป่าดังกล่าว แต่ถ้าหากไม่มีป่าใกล้ ๆ อาจต้องเดินทางไกลเพื่อไปหามา หรือต้องซื้อไม้จากที่อื่น เหตุที่นิยมนำไม้มาสร้างบ้านเรือนก็เพราะ ไม้มีลักษณะที่พิเศษหลายอย่าง คือ แปรรูปง่ายกว่าวัสดุอื่น ๆ สามารถประสาน ต่อเชื่อม โดยวิธีง่าย ๆ ได้ การยึดและหดตัวน้อยเมื่อเทียบกับวัสดุอื่น มีความทนทานเมื่อใช้ในสถานที่ปลอดจากการทำลายของแมลงและเห็ดรา มีการสึกกร่อนผุพังน้อย มีความต้านทานการคิดไฟ ไม่เสียรูปเมื่อถูกความร้อนสูงเป็นเวลานาน และมีความสวยงามกว่าวัสดุอื่น

4. ใช้เป็นยารักษาโรค

ยาจากพืช หรือที่เรียกว่า “สมุนไพร” นั้นเป็นสิ่งสำคัญที่มนุษย์ได้ใช้รักษา บำบัดโรคภัยไข้เจ็บมาแต่โบราณ ในอดีตชุมชนทั้งหลายบนโลกต้องพึ่งพาอาศัยพืชสมุนไพรมาตลอด แต่ในระยะหลังประมาณหนึ่งศตวรรษมานี้ มนุษย์พึ่งพาพืชในการเป็นแหล่งของยารักษาโรคน้อยลง เนื่องจากพัฒนาการของเทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยเฉพาะเทคโนโลยีเคมีสังเคราะห์ ซึ่งสามารถสร้างสารประกอบใหม่ ๆ ขึ้นมาใช้ประโยชน์ด้านต่าง ๆ มากมาย รวมทั้งยารักษาโรคด้วย พืชสมุนไพรมีอยู่มากมายในธรรมชาติ แต่ที่มนุษย์นำมาใช้น้อยมาก เมื่อเทียบกับทั้งหมด พืชสมุนไพรเหล่านี้มักถูกนำมาใช้ในยากลางบ้าน (traditional medicine) แม้ว่าจะเสื่อมความนิยมไป เมื่อยาแผนปัจจุบันเริ่มแพร่หลาย เนื่องจากยาแผนปัจจุบัน สะดวกในการใช้ ออกฤทธิ์สม่ำเสมอ และหาซื้อได้ง่าย แต่ในขณะเดียวกันก็ฤทธิ์ก่อให้เกิดผลข้างเคียงที่ไม่พึงประสงค์อีกด้วย ปัจจุบันจึงมีการหันกลับมาใช้ยาสมุนไพรกันมากขึ้น ทำให้มีการปลูกสมุนไพรเพื่อใช้ทำยารักษาโรคกันมากขึ้นด้วย พืชสมุนไพรหลายชนิดเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายอยู่แล้ว แต่ก็ยังมีอีกมากไม่ค่อยเป็นที่รู้จักว่ามีสรรพคุณในทางยาอย่างไร พรรณพืชดังกล่าวมักเป็นพืชป่า และจะมีเพียงผู้รู้หรือหมอแผนโบราณเท่านั้นที่จะนำมาเข้าเครื่องยาได้ ส่วนวิธีการเก็บหาพืช หรือ ชิ้นส่วนของพืช มาใช้เป็นสมุนไพรนั้น ก็แตกต่างกันออกไป โอภาส ปัญญา (2532) กล่าวว่า การเก็บหาสมุนไพรจะเป็นไปในลักษณะของการเลือกเก็บ โดยเลือกเก็บหาเฉพาะในบางฤดูกาล และเลือกเก็บเอาเฉพาะบางส่วนของพืช ทำให้คงเหลือส่วน

เดิมซึ่งจะเกิดการแตกหน่อและขยายพันธุ์ได้ต่อไป นอกจากนี้ การเก็บเกี่ยว ช่วงเวลาที่เก็บ และวิธีการเก็บสมุนไพร มีผลต่อคุณภาพของสมุนไพร (วันดี กุญชรพันธ์, 2538) ดังนั้น การเก็บสมุนไพร ต้องกำหนดและเลือกให้ถูกต้องเหมาะสม เพราะการเจริญเติบโตของพืชจะมีระยะเวลาที่ต่างกัน ทำให้ปริมาณในการรักษาต่างกันเป็นผลให้เกิดฤทธิ์ในการรักษาต่างกันไปด้วย และเพื่อให้การรักษาเกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ จึงต้องคำนึงถึงหลักการเก็บหาพืชสมุนไพร ซึ่งขึ้นอยู่กับระยะเวลาหรือฤดูกาลที่ควรเก็บ หลักทั่วไปในการเก็บสมุนไพรส่วนต่าง ๆ มีดังนี้

ประเภทรากหรือหัว ควรเก็บในช่วงที่พืชหยุดการเจริญเติบโต ใบและดอกกร่วงหมด หรือเก็บในช่วงต้นฤดูหนาวถึงปลายฤดูร้อน เพราะในช่วงนี้รากและหัวจะมีการสะสมสารสำคัญในปริมาณสูง อีกทั้งสภาพอากาศแห้งประมาณน้ำน้อย ยังทำให้สารที่อยู่ในรากหรือหัวมีความเข้มข้นมากขึ้น วิธีการเก็บใช้วิธีขุดอย่างระมัดระวัง

ประเภทใบหรือเก็บทั้งต้น ควรเก็บในช่วงที่พืชเจริญเติบโตมากที่สุด มีใบหนาแน่นหรือขณะที่พืชมีดอก พืชบางชนิดอาจจะบุให้เน้ซดลงไป เช่น เก็บใบที่ไม่อ่อนไม่แก่เกินไป (ใบเพสลาด) เป็นต้น วิธีการเก็บใบใช้การเด็ด

ประเภทเปลือกต้นและเปลือกราก เปลือกต้นมักเก็บระหว่างช่วงฤดูร้อนต่อกับฤดูฝน เพราะปริมาณสารสำคัญในเปลือกจะสูงและเปลือกลอกได้ง่าย การลอกเปลือกต้นนั้น ควรลอกจากส่วนกิ่งหรือแขนงอ่อน ไม่ควรลอกจากลำต้นใหญ่ เพราะจะกระทบกระเทือนต่อการลำเลียงอาหารของพืช ซึ่งอาจทำให้พืชตายได้ (วันดี กุญชรพันธ์, 2538) ส่วนเปลือกราก ควรเก็บในช่วงฤดูฝน เพราะจะลอกได้ง่าย

ประเภทดอก โดยทั่วไปมักเก็บในช่วงที่ดอกเริ่มบาน แต่พืชบางชนิดก็ระบุให้เก็บช่วงที่ดอกยังตูมอยู่ เช่น กานพลู เป็นต้น

ประเภทผลและเมล็ด โดยทั่วไปมักเก็บในช่วงที่ผลแก่เต็มที่ แต่บางชนิดก็ระบุให้เก็บในช่วงที่ผลยังดิบอยู่ ถ้าเป็นผลแก่ประเภทน้ำ ควรเก็บในตอนเช้าหรือเย็น (ปริชา องค์กรประเสริฐ, 2540)

การใช้ยาสมุนไพรให้ได้ผลถูกต้องและไม่อันตรายนั้น ควรที่จะมีความรู้เกี่ยวกับพืชที่จะนำมาใช้ด้วย เนื่องจากสมุนไพรมีชื่อพ้องหรือซ้ำกันมาก และบางท้องถิ่นเรียกไม่เหมือนกัน จึงต้องรู้จักสมุนไพร และใช้พืชให้ถูกชนิด อีกทั้งส่วนต่างๆ ของพืชสมุนไพร ไม่ว่าจะเป็น ราก ใบ ดอก ผล เมล็ด จะมีฤทธิ์ไม่เท่ากัน บางครั้งผลอ่อนและผลแก่ก็มีฤทธิ์ต่างกันด้วย (พเยาว์ เหมือนวงษ์ญาติ, 2530) ดังนั้นจะต้องรู้ว่าส่วนใดใช้เป็นยา นอกจากนี้ วิธีนำมาใช้ก็แตกต่างกันไปตามชนิดพืช

การใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรคนั้น มีทั้งคุณและโทษ บางคนใช้แล้วอาจเกิดอาการแพ้ได้ แต่การแพ้ยาสมุนไพรนั้น พบน้อยและไม่รุนแรงเท่าการใช้ยาแผนปัจจุบัน อาการที่พบได้

เช่น มีผื่นขึ้นตามตัวคล้ายลมพิษ เบื่ออาหาร คลื่นไส้ อาเจียน หูอื้อ ตามัว ชาที่ลิ้นและผิวหนัง ใจสั่น หัวใจเต้นเร็ว รู้สึกวูบวาบคล้ายหัวใจจะหยุดเต้น และเป็นบ่อเยื่อ ตาเหลือง ตัวเหลือง ปัสสาวะมีสีเหลือง เป็นต้น เมื่อเกิดอาการแพ้ควรหยุดยา และถ้าแพ้มากควรรีบไปพบแพทย์ โรคบางประเภทที่ไม่ควรใช้ยาสมุนไพรรักษา คือ โรคภัยแรง โรคเรื้อรัง หรือโรคที่ยังไม่พิสูจน์แน่ชัดว่ารักษาด้วยยาสมุนไพรได้ เช่น ภูมิแพ้ ผื่นขึ้น บำบัด กระตุก หัก มะเร็ง วัณโรค กามโรค ความดันโลหิตสูง เบาหวาน ดิซ่าน โรคเรื้อน หลอดลมอักเสบเรื้อรัง ปอดบวม (ปอดอักเสบ) อากาบริวม ไทฟอยด์ โรคตาทุกชนิด โรคเอดส์ (ภูมิคุ้มกันบกพร่อง) โรคเหล่านี้ ถ้าผู้ป่วยมีอาการเจ็บป่วยที่รุนแรง ต้องนำผู้ป่วยไปพบแพทย์โดยเร็ว (สถาบันการแพทย์แผนไทย, 2542 จ)

ความรู้และการใช้ประโยชน์พืชพรรณของมนุษย์ที่นอกเหนือจากปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างคงที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีการนำพืชพรรณมาทำเป็น เครื่องมือ เครื่องใช้ และอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพในชนบท จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยเครื่องมือเครื่องใช้พื้นฐานที่สามารถผลิตได้เอง มาช่วยให้เกิดความสะดวกสบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เครื่องจักสาน ซึ่งเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในชนบทที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ในทุกภาคของประเทศไทยยังมีการทำเครื่องจักสานขึ้นจากวัสดุต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และหาได้ในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็น ไม้ไผ่ หวาย กก กระจุค ตาน ลิพสา แม้บางท้องถิ่นจะไม่มีวัสดุตามธรรมชาติ ก็มักซื้อวัสดุจากถิ่นอื่นมาทำ หรือบางแห่งอาจซื้อเครื่องจักสานสำเร็จรูปมาใช้ก็มี ทั้งนี้เพราะเครื่องจักสานนอกจากจะสามารถอำนวยความสะดวกในการใช้สอยเฉพาะอย่างได้ดีแล้ว ยังมีราคาพอประมาณที่สามารถซื้อหาไว้ใช้ได้ วิบูลย์ ลีสุวรรณ(2541) จำแนกเครื่องจักสานที่มีใช้อยู่มากในชนบทออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามหน้าที่ใช้สอยอย่างกว้าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้ คือ

- เครื่องจักสานที่ใช้ในการบริโภค
- เครื่องจักสานที่ใช้เป็นภาชนะ
- เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องตกแต่ง
- เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องเรือนและเครื่องปูลาด
- เครื่องจักสานที่ใช้ป้องกันแดดฝน
- เครื่องจักสานที่ใช้ในการดักจับสัตว์
- เครื่องจักสานที่ใช้เกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณี และศาสนา

นอกจากนี้แล้ว ยังมีเครื่องจักสานที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ อีก เช่น พัด ผาชี สุ่ม ไก่ ข้อง บั้งก็กระซอน ตะแกรง บู่ตี เหล่านี้ล้วนถูกทำขึ้นเพื่อใช้สอยเฉพาะอย่างทั้งสิ้น ส่วนเครื่องมือเครื่องใช้อื่นนอกเหนือจากเครื่องจักสานที่ทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนและเครื่องมือทางการเกษตรนั้น มักจะทำด้วยไม้เนื้อแข็งมีความคงทน เช่น ครกตำข้าว ครกไม้ สากไม้ โตกไม้ กระด่ำย ขูดมะพร้าว

กัทอผ้า เป็นต้น เครื่องมือเครื่องใช้และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อความเป็นอยู่เหล่านี้ ชาวบ้านมักทำขึ้นเองในช่วงที่ว่างและช่วงที่ทำการเกษตรแต่ละฤดูกาล (ปรีชา องค์ประเสริฐ, 2540) โดยนำวัสดุที่เก็บหาได้จากป่ามาเป็นวัตถุดิบ และใช้เทคนิคอย่างง่ายที่ชาวบ้านเรียนรู้และนำมาทำเองได้โดยไม่ยุ่งยากนัก บางครั้งเทคนิคที่ใช้ก็ตั้งสมและสืบทอดต่อกันในชุมชนจนกลายเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน บุญฤทธิ์ สมพงษ์ และสมพร ไชยจรัส (2530) กล่าวว่า แนวทางการใช้ประโยชน์ไม้ไผ่เร็วในลักษณะไม้ท่อนกลมขนาดเล็ก เพื่อทำด้านเครื่องมือทางการเกษตร ควรเป็น ไม้ที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3-4 นิ้ว ส่วนไม้ที่จะนำมาประกอบเป็นเก้าอี้ โต๊ะ และเครื่องใช้เบ็ดเตล็ดอื่น ๆ ใช้ไม้ท่อนกลมขนาดเล็กเส้นผ่าศูนย์กลาง 2-3 นิ้ว นำมาปอกเปลือกและอาบน้ำยา โกมล แพรกทอง และคณะ (2531) ได้แนะนำชนิดไม้ที่เหมาะสมต่อการนำไปทำด้านเครื่องมือต่าง ๆ ได้แก่ ชิงชัน กระดิน – พิมาน ฝรั่ง หลุมพอ กระพี้เขาควาย พลวง ชุมเห็ด เลียงมัน แดง แก้ว พะวา เต็ง มะเกลือ ตะเคียนหนู รกฟ้า ขานาง พะยูง และตะแบก ส่วนชนิดไม้ที่เหมาะสมในการนำไปใช้ทำเครื่องเรือน ได้แก่ ประดู่ ชิงชัน พะยูง มะเกลือ มะค่าโมง มะม่วงป่า ยมหอม ตาเสือ กันเกรา จำปาป่า ตะแบก เสลา สัก กระพี้เขาควาย คำดง จันดง และไม้สัก ซึ่งเป็นไม้เนื้ออ่อน แต่นิยมทำเครื่องเรือนเนื่องจากมีลวดลายสวยงามและไม่มีแมลงกัดกิน

สิ่งอำนวยความสะดวกสำคัญจากพืชอีกอย่างหนึ่งก็คือ ไม้พื้นและถ่าน ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีวิตของผู้ที่อาศัยในชนบท ไม้พื้นที่ราษฎรใช้สอยส่วนใหญ่ได้มาจากป่า โดยมีปริมาณการใช้สอยไม้พื้นของราษฎรในชนบทประมาณ 1.23 ลูกบาศก์เมตรต่อคนต่อปี รวมปริมาณที่ราษฎรในชนบทของไทยใช้สอยไม้พื้นในการหุงต้มมากกว่า 6 ล้านตัน หรือประมาณ 19 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี ขณะที่ค่าเฉลี่ยของปริมาณการใช้ไม้พื้นทั่วประเทศเท่ากับ 0.41 ลูกบาศก์เมตรต่อคนต่อปี (โกมล แพรกทองและคณะ, 2531) หรือคิดเป็นอัตราการใช้ไม้พื้นเฉลี่ยต่อคนเท่ากับ 163.68 กิโลกรัมต่อปี ซึ่งรวมเป็นปริมาณการใช้ไม้พื้นทั้งหมดทั่วประเทศเท่ากับ 5,352.24 ล้านกิโลกรัมต่อปี (อภิรักษ์ อนันต์ศิริวัฒน์, 2528) ไม้พื้นเหล่านี้มีค่าความร้อนเมื่ออบแห้งประมาณ 4.5 – 5.0 กิโลแคลอรีต่อกรัม หรือมีค่าโดยประมาณ 0.7 เท่าของน้ำมันดิบหรือถ่าน (ปรีชา เกียรติกระจ่าย,

2532) อภิรักษ์ อนันต์ศิริวัฒน์ (2528) ได้กล่าวถึงความต้องการใช้ไม้พื้นแยกตามวัตถุประสงค์ไว้คือ

1. การใช้ไม้พื้นในครัวเรือน ได้แก่ ใช้ในการหุงต้มอาหาร ใช้ก่อไฟผิงในฤดูหนาว ใช้ก่อไฟให้สัตว์เลี้ยง ใช้ในการก่อไฟหลังคลอดบุตรของแม่บ้าน ใช้ในการเผาสุก ฯลฯ

2. การใช้ไม้พื้นในอุตสาหกรรม ได้แก่ อุตสาหกรรมการสาวไหม อุตสาหกรรมตีเหล็ก อุตสาหกรรมการเผาโอ่ง อุตสาหกรรมการบ่มใบยาสูบ อุตสาหกรรมการเผาอิฐ อุตสาหกรรมการทำเกลือสินเธาว์ ฯลฯ

ไม้พืชนั้นส่วนใหญ่ได้มาจาก การซื้อหา การเก็บหาเอง และการแลกเปลี่ยน โดยมีแหล่ง ไม้พืชมามากจากป่าหัวไร่ปลายนา ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ตามทุ่งนา ป่าที่อยู่ใกล้เคียงหมู่บ้าน และต้นไม้ที่ปลูก ไว้ตามสวนตามนาของตนเอง (เมธินี หินแจ่ม, 2528 ; อภิรักษ์ อนันต์ศิริวัฒน์, 2528 ; ปรีชา เกียรติกระจาย, 2532) ส่วนของต้นไม้ที่เป็นกิ่ง เปลือก ราก และเนื้อไม้ สามารถนำมาใช้เป็นไม้พืชน ได้ทั้งสิ้น ปรีชา เกียรติกระจาย (2532) กล่าวว่า ข้อเสียของการใช้ไม้พืชนเป็นแหล่งเชื้อเพลิงในการ หุงต้มนั้นมีหลายประการ เช่น ความชื้นในไม้ ความยากง่ายในการย่อยไม้ให้มีขนาดเล็กเพื่อให้ เหมาะสมกับการหุงต้ม เป็นต้น ดังนั้น ไม้ที่เหมาะสมกับการนำมาใช้เป็นไม้พืชนจึงควรมีน้ำหนัก หรือมีความหนาแน่นสูง ให้ความร้อนสูง มีชี้น้อย จุกติดไฟง่าย และมอดช้า ผึ่งให้แห้งได้ในเวลา ก่อนข้างรวดเร็ว และเสื่อมสภาพช้าเมื่อเก็บรักษา (เมธินี หินแจ่ม, 2528)

โดยส่วนใหญ่แล้วราษฎรในชนบทที่เก็บหาไม้พืชนมาใช้เองมักจะไม่นิยมนำเชื้อเพลิงของ ไม้ เนื่องจากต้องการความสะดวก ไม่ต้องใช้เวลาเดินทางมากเพื่อให้ได้ชนิดไม้ที่ต้องการ ดังนั้น ไม้ที่เก็บหาจึงมีหลายชนิด และในแต่ละท้องถิ่นก็มักจะมีการนำไม้มาใช้เป็นพื้นที่แตกต่างกันไป แล้วแต่ความนิยมและการหาได้ง่ายในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยทั่วไปแล้ว ชนิดไม้ที่ราษฎรนิยมนำมา จากป่าเพื่อใช้ทำไม้พืชน ได้แก่ กระบก มะค่าแต้ แก้วดำ ตะโก ประดู่ แดง สะเดา มะม่วงป่า ชาด พะยอม ยอป่า ยางกราด เป็นต้น (รณสิทธิ มณีไสย์, 2535)

นอกเหนือจากการใช้พืชนดังกล่าวข้างต้นแล้ว ราษฎรบางส่วนในชนบทยังได้เชื้อเพลิง จากถ่านอีกด้วย ไม้พืชนและถ่านมีความสำคัญในการใช้ประ โยชน์ใกล้เคียงกัน แต่ถ่านจะนิยมนำมา ใช้เป็นเชื้อเพลิงค่อนข้างมากเพราะสะดวกในการใช้งานมากกว่าไม้พืชน อำนวย คอวนิช (2532) กล่าวว่า การใช้ถ่านเป็นเชื้อเพลิงจะให้คุณค่าและเป็นประ โยชน์มากกว่าการใช้ไม้พืชน เนื่องจากมี น้ำหนักเบา สะดวกในการขนส่ง ให้ความร้อนสูง ไม่มีควัน เก็บรักษาง่าย ไม่มีเห็ดราและแมลงรบกวน ถ่านที่ราษฎรส่วนใหญ่ในชนบทใช้เป็นเชื้อเพลิงนั้นเก็บหาและผลิตมาจากป่าประมาณร้อยละ 70 การใช้ถ่านในประเทศไทยในปีหนึ่ง ๆ มีปริมาณมากกว่า 3 ล้านตัน ซึ่งคิดเป็นปริมาณ ไม้ที่ใช้ในการผลิตถ่านไม่ต่ำกว่า 15 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี ถ่านถูกนำมาใช้ประ โยชน์ในการหุงต้มอาหาร ปลูกโลหะ อุตสาหกรรมฟอกสี ให้ความอบอุ่น ใช้เป็นเชื้อเพลิงเดินเครื่องจักรแทนน้ำมันเชื้อเพลิง นอกจากนั้น ยังมีการนำไปใช้ประ โยชน์ในด้านอื่น ๆ อีกมาก เช่น การตีเหล็ก มีด คาน ฯลฯ สำหรับ กรรมวิธีในการผลิตถ่านนั้น ปรีชา เกียรติกระจาย (2532) ได้แบ่งกรรมวิธีการผลิตถ่านออกเป็น 4 วิธี คือ วิธีแรก การจุดไฟเผาไม้แล้วใช้น้ำราด วิธีที่สอง จุดไฟเผากองไม้ ชั่วครู่หนึ่ง เมื่อความ ร้อนเพียงพอแล้วให้ใช้ดิน ขี้เถ้าหรือแกลบกลบ แล้วปล่อยให้ปฏิกิริยาการกลายเป็นถ่านเกิดขึ้น โดยการระบายควันออกจากกองไม้ วิธีที่สาม การก่อเป็นเตาอิฐ เตาดิน เตาคอนกรีต หรือ เตาถัง เหล็กที่มีรูปร่างต่างกันไป เตาเหล่านี้จะมีปล่องระบายควันที่เกิดจากปฏิกิริยาการกลายเป็นถ่าน

ของไม้ วิธีที่ดี คือ การใช้เตาเผาถ่านที่สามารถควบคุมอุณหภูมิของเตาและสามารถเก็บผลพลอยได้จากการผลิตถ่าน ถ่านที่ดีจะมีความหนาแน่นสูง มีค่าความร้อนสูง มีควันน้อย มีการแตกประทุน้อย ขณะติดไฟ มีความแรงและมีจี๋เล็กน้อย (บุญฤทธิ์ สมพงษ์, และสมพร ไชยจรัส, 2530; โกมล แพรกทอง และคณะ, 2531) ราษฎรได้ใช้ถ่านจากการเผาถ่านใช้เองหรือซื้อหามา แห้งไม้เผาถ่านได้จากไม้ในป่าที่เสื่อมสภาพและแตกหน่อขึ้นมา ไม้จากหัวไร่ปลายนา ไม้จากการลิดกิ่งและตัดแต่งกิ่งจากไม้ผล ไม้จากสวนยางพารา ไม้จากการปลูกไม้โตเร็ว ไม้ป่าที่อยู่ใกล้เคียงกับหมู่บ้าน ไม้ที่ปลูกไว้ในสวนหรือที่นาของตนเอง (เมธินี หินแจ่ม, 2528 ; ปรีชา เกียรติกระจาย, 2532) นอกจากนี้ยังอาจจะได้ไม้จากต้นไม้ที่ปลูกไว้บริเวณโดยรอบ ๆ บ้าน ไม้จากที่สาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เช่น บริเวณโรงเรียน เป็นต้น อำนวย คอวณิช(2532) กล่าวว่า ส่วนของไม้ที่ใช้ทำถ่านควรเลือกเอาเฉพาะเศษไม้ที่ไม่อาจนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้ เช่น ปีกไม้ที่เหลือจากการแปรรูป กิ่ง ยอด เศษ ปลาย หรือคอ ชนิดไม้ที่นิยมนำมาเผาถ่าน ได้แก่ ไม้จากป่าชายเลน เช่น โกงกางใบใหญ่ โกงกางใบเล็ก ไม้จากป่าบก ได้แก่ ตะคร้อ และกระบอก (เมธินี หินแจ่ม, 2528)

การใช้ประโยชน์จากพืชอีกอย่างที่พบในชนบท คือการใช้ชันและยาง ไม้ โดยทั่วไปมักเรียกสารที่ออกมาจากส่วนต่าง ๆ ของพืชว่า ยางและชัน ถ้ามีลักษณะแข็งเป็นก้อนเรียกว่า ชัน การแข็งเป็นก้อนนี้ เกิดจากสารที่เป็นของเหลวระเหยออกไปเหลือแต่ยางที่มีลักษณะแข็งเรียกชัน ถ้าสารที่ไหลออกมีลักษณะเหลวข้นเรียกว่า ยาง ชันและยางนี้เป็นสารเหลวที่อาจไหลมาจากได้เปลือกไม้หรือจากเนื้อ ไม้ก็ได้ ชาวบ้านมักใช้วิธีการง่าย ๆ ในการนำยางและชันมาใช้ เช่น นำมาคลุกเศษไม้แห้ง ห่อด้วยใบเหียง ใช้น้ำได้จุดไฟ หรือใช้ยางละลายชัน แล้วนำมาทาภาชนะหรือพื้นผิวต่าง ๆ เพื่อกันน้ำ เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤกษศาสตร์พื้นบ้านทั่วไป

เต็ม สมิตินันท์ และคณะ (2518) ทำการศึกษาและรวบรวมไม้มีค่าทางเศรษฐกิจของไทย จำนวน 122 ชนิด จาก 21 วงศ์ 63 สกุล ซึ่งประโยชน์ส่วนใหญ่จำใช้เนื้อไม้ทำเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องเรือน และทำที่อยู่อาศัย

ลีนา ผู้พัฒน์พงศ์ (2522) ได้รวบรวมพรรณพืชสมุนไพร และแสดงลักษณะทางพฤกษศาสตร์ พร้อมทั้งสรรพคุณในการรักษาโรคไว้ 56 ชนิด จาก 2 วงศ์ 34 สกุล

ลีนา ผู้พัฒน์พงศ์ (2525) ได้รวบรวมพรรณพืชสมุนไพร และแสดงลักษณะทางพฤกษศาสตร์ พร้อมทั้งสรรพคุณในการรักษาโรคไว้จำนวน 56 ชนิด จาก 22 วงศ์ 38 สกุล

นุสบรณ ณ สงขลา (2525) ได้รวบรวมพืชสมุนไพร และแสดงลักษณะทางพฤกษศาสตร์ พร้อมทั้งสรรพคุณในการรักษาโรคไว้ 52 ชนิด จาก 10 วงศ์ 39 สกุล

จำลอง เพ็งคล้าย และคณะ (2526) ทำการศึกษาและรวบรวมไม้มีค่าทางเศรษฐกิจของ ไทย จำนวน 107 ชนิด จาก 3 วงศ์ 3 อนุวงศ์ (subfamily) 23 สกุล พรรณไม้เหล่านี้เป็นไม้หวงห้าม ตาม พ.ร.บ. ป่าไม้ และประโยชน์ส่วนใหญ่จะใช้นื้อไม้ทำเครื่องมือเครื่องใช้ และทำที่อยู่อาศัย

จำลอง เพ็งคล้าย และสนั่น คำไธ (Phengkai . & Khamsai, 1985) ได้รวบรวมพรรณพืช ไทยที่ใช้เป็นอาหาร เอาไว้ 17 ชนิด และแบ่งประเภทโดยการใช้ส่วนต่าง ๆ ของพืชที่นำมาประกอบ อาหาร ได้แก่ พืชที่ใช้ส่วนของลำต้น ลำต้นใต้ดิน และหัว 32 ชนิด จาก 11 วงศ์ 19 สกุล พืชที่ใช้ ส่วนของเมล็ด และผล 50 ชนิด จาก 25 วงศ์ 35 สกุล และพืชที่ใช้ส่วนของช่อดอก และใบอ่อน 50 ชนิด จาก 35 วงศ์ 44 สกุล นอกจากนี้ยังได้รวบรวมพันธุ์พืชป่าที่ให้เส้นใยไว้ถึง 52 ชนิด จาก 23 วงศ์ 38 สกุล เส้นใยที่ได้จากพืชเหล่านี้จะใช้ทอกระสอบ ถักแห อวน ฟันเชือก และอื่น ๆ แตกต่าง กันไปตามภูมิปัญญาพื้นบ้านแต่ละท้องถิ่น และได้กล่าวถึงพืชที่ให้สีย้อมเส้นใย แต่สีที่ได้มีจำกัด คือ สีเหลือง สีเขียว สีดำ สีน้ำตาล สีแดง และสีชมพู และมี 2 ชนิด ที่ไม่ให้สี แต่จะช่วยให้สีติดดี ยิ่งขึ้น

ก่องกานดา ชยามฤต (2528) ได้รวบรวมพรรณพืชสมุนไพร และแสดงลักษณะทาง พฤกษศาสตร์ พร้อมทั้งสรรพคุณในการรักษาโรคไว้จำนวน 64 ชนิด จาก 14 วงศ์ 36 สกุล

สิณา ผู้พัฒน์พงศ์ และ ธวัชชัย วงศ์ประเสริฐ (2530) ได้รวบรวมพรรณพืชสมุนไพร และ แสดงลักษณะทางพฤกษศาสตร์ พร้อมทั้งสรรพคุณในการรักษาโรคไว้จำนวน 176 ชนิด จาก 19 วงศ์ 73 สกุล

วนิดา สุบรรณเสณี และ คณะ (2531) ได้ทำการศึกษารวบรวมข้อมูลเรื่องสัณนิษฐานชาติจาก พืชและสัตว์ในประเทศไทย จากที่มีข้อมูลอ้างอิง และจากการค้นคว้าทดลอง ซึ่งรวบรวมไว้ได้ทั้ง หหมด 60 ชนิดโดยสัณนิษฐานชาติจากสัตว์ คือ ครึ่ง ชนิดเดียว นอกจากนี้เป็นสีที่ได้จากพืช 59 ชนิด จาก 24 วงศ์ 47 สกุล สีส่วนใหญ่ที่ได้คือ สีเหลือง แดง และน้ำตาล

จาควาท (Jacquat, 1990) ได้รวบรวมผักพื้นบ้านที่มีวางจำหน่ายตามตลาด จากทุกภูมิภาค ในประเทศไทย ได้เป็นจำนวนถึง 233 ชนิด จาก 86 วงศ์ 185 สกุล และยังพบว่ามีการนำสาหร่าย เห็ด และเฟิร์น มาจำหน่ายให้ผู้บริโภคซื้อไปบริโภค นอกเหนือจากพืชที่มีท่อลำเลียง (vascular plants) ที่พบอยู่ทั่วไปอีกด้วย

สมจิตร พงศ์พจน์ และสุภาพ ภูประเสริฐ (2534) ได้รวบรวมพืชป่าที่ใช้เป็นอาหารจำนวน 207 ชนิด จาก 79 วงศ์ 176 สกุล พร้อมทั้งพืชมีพิษอีก 20 ชนิด จาก 12 วงศ์ 19 สกุล

เลมเมนส์ และวูลิจานิสเซอติจป์โต (Lemmens & Wulijarnisoetijpto, 1991) ทำการรวบรวม พรรณพืชที่ให้สีย้อมและน้ำฝาด (tannin) ทั่วภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในประเทศไทย พบ 334 ชนิด จาก 75 วงศ์ 224 สกุล

เวอร์เฮจ และ โคโรเมล (Verheij & Coromel, 1992) ได้รวบรวมพืชที่ใช้ผลและเมล็ดเป็นอาหารได้ ที่พบในประเทศไทยจากทั่วภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จำนวน 1393 ชนิด จาก 109 วงศ์ 292 สกุล

อรไท ผลดี (2536) ได้รวบรวมผักพื้นบ้านไว้ประมาณ 31 ชนิด จากภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ พบว่ามีพืชหลายชนิดที่นำมาเป็นอาหารของทั้ง 3 ภาค แต่รางจืด (*Thumbergia laurifolia* L. Family Thumbergiaceae) หรือทางภาคเหนือเรียกว่า เครือหนามแน่ ซึ่งรางจืดนี้ พบได้ทั่วไปทุกภาคในประเทศไทย ไม่พบว่ามีชาวบ้านภาคใดนำมาประกอบอาหาร ยกเว้นภาคเหนือ และได้กล่าวว่า ชาวบ้านภาคเหนือนำดอกรางจืดมาดองจิ้มน้ำพริก

อำนวย จันเงิน (2536) ได้ยกตัวอย่างของพืชที่ให้สีเขียวบางชนิด พร้อมทั้งกล่าวถึงกรรมวิธีการย้อมเส้นใยธรรมชาติด้วยสีจากพืช อย่างละเอียด

วุฒิพล หัวเมืองแก้ว และคณะ (2536) ได้ประเมินการใช้ไม้พื้ของราษฎรตำบลสร้างถ่อ น้อย ที่เก็บหามาจากป่าชุมชนดงใหญ่ พบว่า ราษฎรทั้งตำบลจะใช้ไม้พื้ประมาณ 13,336 ลูกบาศก์เมตรต่อปี เฉลี่ยปริมาณการใช้ไม้พื้ต่อคนเท่ากับ 1.50 ลูกบาศก์เมตรต่อปี และประเมินปริมาณชันเก็บหาได้จากป่าชุมชนดงใหญ่ ประมาณปีละ 7,443 กิโลกรัม

แอนเดอร์สัน (Anderson, 1993) ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขา 6 เผ่า คือ อาข่า ม้ง กระเหรี่ยง ลาหู่ ลีซอ เมี่ยน ในพื้นที่ 5 จังหวัด เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา แม่ฮ่องสอน ลำปาง จำนวน 74 หมู่บ้าน พบว่ามีการนำพืชมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และใช้ในพิธีกรรมทั้งหมด 902 ชนิด จาก 150 วงศ์ 553 สกุล

ถันทม จอนจวบทรง (2537) ได้รวบรวมผักพื้นบ้านภาคใต้ จำนวน 124 ชนิด จาก 70 สกุล พร้อมทั้งวิธีการนำไปประกอบอาหาร ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และในพืชจำนวนนี้มีหลายชนิดที่ไม่ปรากฏชื่อวิทยาศาสตร์ อาศัยแต่ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ส่งสืบทอดมาประกอบอาหารได้

จิระเดช และอรัญญา มโนสร้อย (2537) ได้รวบรวมรายชื่อสมุนไพร พร้อมทั้งลักษณะทางพฤกษศาสตร์ และวิธีการใช้ จากคำสัมภาษณ์ไพร่ล้านนา ที่สืบทอดมาแบบภูมิปัญญาพื้นบ้าน จำนวน 60 ชนิด จาก 31 วงศ์ 52 สกุล

จร สดากกร และคณะ (2537) ทำการสำรวจพืชสมุนไพรในเขตอุทยานแห่งชาติรามคำแหง อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย โดยการสำรวจพรรณพืชบนเขาหลวง และรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากชาวบ้านที่มีอาชีพหาของป่าและอาศัยอยู่ในบริเวณนั้น รวบรวมสมุนไพรได้ 125 ชนิด จาก 106 สกุล 48 วงศ์ และในจำนวนนี้มี 38 ชนิดที่ทราบสรรพคุณแน่ชัดและมีศักยภาพสูง

วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล (2537) สำรวจสมุนไพรพื้นบ้านของอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ โดยการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านเกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้ ชื่อพื้นเมือง ส่วนที่ใช้ทำยา รวมทั้งสรรพคุณและ

วิธีใช้ รวบรวมพรรณพืชได้ทั้งหมด 51 ชนิด จาก 31 วงศ์ 46 สกุล จำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 42 ชนิด จาก 24 วงศ์ 39 สกุล และ ใบเลี้ยงเดี่ยว 9 ชนิด จาก 7 วงศ์ 7 สกุล

ซิมอนสมา และ ริลูค (Simonsma & Riluek, 1996) ได้รวบรวมพรรณพืชที่ถูกลำเลียงมาใช้ประโยชน์อย่างง่าย ๆ ทั่วภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และที่พบในประเทศไทย จำนวน 501 ชนิด จาก 136 วงศ์ 451 สกุล

ยิ่งยง ไพฑูรย์สถานศิริวัฒนา และ วันชาติ นิติพันธ์ (2538) ได้ทำการสำรวจผักพื้นบ้านในพื้นที่ทั่วไป ในภาคต่าง ๆ โดยเน้นภาคเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ ตะวันออก และภาคกลาง เป็นหลัก พบว่าการบริโภคผักต่างชนิดกันไป ตามภูมิภาค พืชที่นำมาบริโภคมีมากถึง 123 ชนิด จาก 57 วงศ์ วงศ์ที่มีความหลากหลายของชนิดในแง่ของการนำมาใช้เป็นผัก ได้แก่ วงศ์ถั่ว (Fabaceae) 11 ชนิด วงศ์ขิง (Zingiberaceae) 10 ชนิด วงศ์แตง (Cucurbitaceae) 8 ชนิด

วงจันทร์ วงศ์แก้ว และสมบุญ เตชะภินฉาววัฒน์ (2538) ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของพรรณไม้ในป่าชายเลนจำนวน 22 ชนิด 16 สกุล จาก 14 วงศ์ พบว่าชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์เป็น พืชอาหาร สร้างที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และใช้เป็นประโยชน์อื่นๆ เช่น ฟอกหนัง ย้อมอวน เป็นต้น

พระพิศาลพัฒนาการ (2539) วัดป่าศรีถาวร ได้รวบรวมสมุนไพร 49 ชนิด 29 วงศ์ 47 สกุล ซึ่งเป็นส่วนประกอบของยาแผนไทย รักษาอาการต่าง ๆ 50 อาการ และกล่าวถึงพืชที่ใช้แต่งสีอาหารอีก 5 ชนิด

ภาควิชาเภสัชพฤกษศาสตร์ (2539) มหาวิทยาลัยมหิดล ได้รวบรวมสมุนไพรในสวนสิริรุกษชาติ ของมหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตศาลายา นครปฐม จากจำนวน 217 ชนิด จาก 80 วงศ์ 167 สกุล พร้อมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับการนำไปใช้เป็นยารักษาโรค

นันทวัน บุญยะประภัสร์ และอรนุช โชคชัยเจริญพร (2539) ได้รวบรวมพรรณพืชพื้นบ้านที่เป็นสมุนไพร พร้อมทั้งสรรพคุณในการรักษาโรคไว้จำนวน 143 ชนิด จาก 54 วงศ์ 110 สกุล

สุริย์ ภูมิภมร และอนันต์ คำคง (2540) ได้รวบรวมพรรณพืชที่ใช้เป็นอาหาร จำนวน 51 ชนิด จาก 51 วงศ์ 132 สกุล โดยนำส่วนต่าง ๆ ของพืชนั้นมาประกอบอาหาร

มาโนช วามานนท์ และเพ็ญญา ทรัพย์เจริญ (2540) ได้รวบรวมสมุนไพร 61 ชนิด 34 วงศ์ 51 สกุล พร้อมข้อบ่งใช้สำหรับงานสาธารณสุขมูลฐาน

ก่องกานดา ชยามฤต (2540) ได้รวบรวมพรรณพืชสมุนไพร และแสดงลักษณะทางพฤกษศาสตร์ พร้อมทั้งสรรพคุณในการรักษาโรคไว้จำนวน 86 ชนิด จาก 15 วงศ์ 51 สกุล

ปิยชาติ ไตรสารศรี (2540) ได้ทำการศึกษารวบรวมพืชให้สีย้อมเส้นใยธรรมชาติในประเทศไทย โดยสำรวจจากกลุ่มทอผ้า 51 กลุ่มทั่วประเทศ พบว่ามีการใช้พืชจาก 142 ชนิด และ 4 ชนิดย่อย 47 วงศ์ 109 สกุล

กรมป่าไม้ (2541) ทำการรวบรวมพรรณไม้ดัด ซึ่งสามารถใช้เป็นอาหารได้ 87 ชนิด จาก 30 วงศ์ 70 สกุล เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกไว้ใช้ในชุมชน นอกจากประโยชน์ในการเป็นอาหารแล้ว ไม้ดัดเหล่านี้ยังมีประโยชน์ด้านอื่น เช่น ทำเครื่องมือเครื่องใช้ สร้างที่อยู่อาศัย เป็นต้น

จันทราภรณ์ ไตรวานนท์ (2541) ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ของชาวไทยลื้อที่อำเภอปัว ขาวม้ง และชาวเย้า ที่อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน พบตัวอย่างพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ 273 ชนิด จาก 221 สกุล 98 วงศ์ แบ่งเป็นพืชอาหาร 98 ชนิด สมุนไพร 162 ชนิด พืชเศรษฐกิจ 11 ชนิด และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่น 31 ชนิด นอกจากนี้ยังพบพืชเฉพาะถิ่น 1 ชนิดคือ *Measa glomerata* K. Larsen & C.M. Hu ซึ่งชาวม้งใช้เป็นสมุนไพร

ทิพย์สุดา ตั้งตระกูล (2541) ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ของชาวมุข ชาวลัวะ และชาวลี้นในบางพื้นที่ของจังหวัดน่าน พบพืชทั้งสิ้น 232 ชนิด จาก 85 วงศ์ 199 สกุล และจำแนกพืชตามลักษณะการใช้ประโยชน์ คือ พืชสมุนไพร พืชอาหาร พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย พืชเศรษฐกิจและพืชที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ เผ่าขมุมีการใช้ประโยชน์จากพืชมากที่สุดถึง 165 ชนิด เผ่าลัวะใช้ 126 ชนิด และเผ่าลี้นใช้ 97 ชนิด การนำพืชมาใช้เป็นอาหารนั้น มีจำนวนชนิดมากที่สุดทั้งสามเผ่า

อุดมลักษณ์ มัจฉาชีพ (2541) ทำการสำรวจพรรณพืชสมุนไพรในท้องที่ 4 อำเภอ ของจังหวัดพิษณุโลก พบพืชสมุนไพรที่นำมาใช้รักษาโรค จำนวน 74 ชนิด 35 วงศ์ 68 สกุล

พิสิฐฐ์ บุญไชย (2541) ทำการวิจัยเรื่องยาสมุนไพรกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน โดยเก็บข้อมูลจากสามกลุ่มชาติพันธุ์ คือ ไทย-ลาว กูไท และเขมร ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนบน กลาง และล่าง ข้อมูลที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมและความเชื่อในภูมิปัญญาพื้นบ้านของหมอยาสมุนไพร ส่วนของพรรณพืชมีการรวบรวมพืชสมุนไพร และนำเสนอด้วยชื่อพื้นเมือง ไม่มีชื่อวิทยาศาสตร์ จำนวน 113 ชนิด

นันทวัน บุญยะประกัศร และอรนุช โชคชัยเจริญพร (2541) ได้รวบรวมพรรณพืชพื้นบ้านที่เป็นสมุนไพร พร้อมทั้งสรรพคุณในการรักษาโรคไว้จำนวน 130 ชนิด จาก 59 วงศ์ 109 สกุล

สถาบันการแพทย์แผนไทย (2542 ก, 2542 ข, 2542ค, 2542 ง) ได้ทำการสำรวจรวบรวมผักพื้นเมือง ของภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ จำนวน 96 วงศ์ 306 สกุล มีพืชบางชนิดไม่ทราบชื่อวิทยาศาสตร์ และเป็นที่น่าสนใจกว่าผักพื้นบ้านหลายชนิด เป็นที่รู้จักทั่วไปทั้งสี่ภาคด้วย

วัชรวิ ประชาศรัยสรเดช (2542) ได้ทำการสำรวจรวบรวมผักพื้นบ้านพื้นเมืองของภาคเหนือ อีสาน และได้ จำนวน 256 ชนิด จาก 88 วงศ์ 198 สกุล โดยมีรายละเอียดของชื่อพื้นเมือง

(local name) ชื่อวิทยาศาสตร์ (scientific name) พร้อมทั้งลักษณะชนิดไม้และการใช้ประโยชน์ในการเป็นอาหาร

กานตัมฉี ถาดูณ และ ชูศรี ไตรสนธิ (2542) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวลีน และชาวลัวะ ในเขตตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน จำนวน 3 หมู่บ้านโดยจำแนกตามการนำมาใช้ประโยชน์เป็น พืชสมุนไพร พืชอาหาร ใช้สร้างที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ พืชเศรษฐกิจ และใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ และพบว่า ทั้ง 3 หมู่บ้านมีการนำพืชมาใช้เป็นอาหารมากที่สุด รองลงมาคือใช้เป็นสมุนไพร

นันทวัน บุญยะประกัศ และอรนุช โชคชัยเจริญพร (2542) ได้รวบรวมพรรณพืชพื้นบ้านที่เป็นสมุนไพร พร้อมทั้งสรรพคุณในการรักษาโรคไว้จำนวน 163 ชนิด จาก 63 วงศ์ 111 สกุล

กันติ วัฒนฐานะ และ คณะ (2542) ทำการศึกษาพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นยาดองเหล้าในภาคเหนือของประเทศไทย โดยกำหนดพื้นที่ศึกษาใน เชียงใหม่ 8 อำเภอ ลำปาง 4 อำเภอ น่าน 2 อำเภอ พะเยา ลำพูน และ สุโขทัย จังหวัดละ 1 อำเภอ รวบรวมสูตรยาดองเหล้าได้ทั้งหมด 91 สูตร มีพืชที่ใช้เป็นส่วนประกอบของยาดองเหล้าทั้งหมด 242 ชนิด สามารถวิเคราะห์หาชื่อทาง พฤกษศาสตร์ได้ 209 ชนิด จาก 77 วงศ์ 166 สกุล ที่หาได้เฉพาะชื่อสกุล 12 ชนิด และไม่สามารถหาชื่อได้ 21 ชนิด พืชสมุนไพรที่เป็นส่วนประกอบของยาดองเหล้าที่นิยมที่สุดในภาคเหนือ คือ จะค้ำ (Piper sp.) ผ่าง (Caesalpinia sappan) เจตมูลเพลิงแดง (Plumbago indica)

เสรี จุ้ยพริก และอรุณ ไชยเต็ม (2542) ศึกษาและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการเก็บผลผลิตจากต้นยางนา (*Dipterocarpus alatus*) ที่อำเภอกวนกาหลง จังหวัดสตูล พบว่า ชาวบ้านใช้วิธีเจาะต้นยางให้เป็นช่องไว้รองน้ำยาง ในหนึ่งปีจะเจาะได้ 2 ช่วงคือ ปลายเดือนเมษายนถึงต้นเดือนตุลาคม และเดือนธันวาคมถึงมกราคมที่เหลือจะเก็บไม่ได้ เนื่องจากเป็นฤดูฝน และเป็นช่วงที่ต้นยางผลัดใบ รวมระยะเวลาเก็บหาประมาณ 6 เดือน หมู่บ้านที่มีชาวบ้านเก็บน้ำยางมาจำหน่ายนั้นสามารถเก็บน้ำมันยางได้ 5,184 ลิตรต่อปี

เขาวภา บุญญานุภาพ (2543) ทำการสำรวจความรู้เกี่ยวกับการบริโภคผักพื้นบ้านของคนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ โดยศึกษาตัวอย่างผักพื้นบ้านที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่มีจำหน่ายในตลาดสดเขตเทศบาล จำนวน 22 ชนิด จาก 17 วงศ์ 20 สกุล และนำมาทำแบบสอบถามผู้บริโภคในเขตเทศบาล พบว่าผู้บริโภคมีความรู้ในการนำผักพื้นบ้านมารับประทาน แต่มีความรู้ทั่วไปในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับผักพื้นบ้านไม่มากนัก

ทัศนวิเศษ ยะโส (2543) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวลีน และชาวลัวะ ในเขตตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน พบพรรณพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ทั้งหมด 255 ชนิด จาก 94 วงศ์ 212 สกุล จำแนกตามการนำมาใช้ประโยชน์เป็น พืชสมุนไพร พืชอาหาร ใช้สร้างที่อยู่อาศัย

พืชเศรษฐกิจ และใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ

จากงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น พบว่า พรรณพืชที่มีอยู่ในป่าธรรมชาติประเภทต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงใต้ได้มีการนำมาใช้ประโยชน์ทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านดังตารางที่ 4

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

ตารางที่ 4 พรรณพืชพบในภาคตะวันออกเฉียงและการใช้ประโยชน์ (127 ชนิด)

ชื่อวิทยาศาสตร์ (scientific name)	ชื่อไทย (thai name)	วงศ์ (family)	อาหาร	เครื่องนุ่งห่ม	ที่อยู่อาศัย	ยา	อื่นๆ	แหล่งที่พบ
<i>Acacia catechu</i> (L.f.) Willd.	ตีเสียดก้น	LEGUMINOSAE - MIMOSOIDEAE		แก่น*				ป่าเบญจพรรณ
<i>Acronychia pedunculata</i> (L.) Miq.	กะอวม	RUTACEAE				เปลือกต้น		ปราจีนบุรี ชลบุรี จันทบุรี
<i>Aegle marmelos</i> (L.) Correa ex Roxb.	มะขาม	RUTACEAE	ใบอ่อน ผล	ผล*				ป่าเบญจพรรณชื้น
<i>Azadirachta indica</i> (L.) Willd.	มะขาม	LEGUMINOSAE - CAESALPINIOIDEAE	เมล็ดอ่อน-แก่			น้ำมัน		ทุกภาค
<i>Azadirachta indica</i> (L.) Willd.	คันทรง	MELIACEAE	ผลสุก					ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
<i>Albizia odoratissima</i> (L.f.) Benth.	มะขาม	SIMARUBACEAE					เนื้อไม้	ภาคใต้
<i>Anisoptera costata</i> Korth.	กระบาก	LEGUMINOSAE - MIMOSOIDEAE		เปลือกต้น*				ยกลงภาคใต้
<i>Antiaris toxicaria</i> Lesch.	ยางน่อง	DIPENTACEAE	ผลสุก				กระพี้	ป่าเบญจพรรณชื้น
<i>Antiaris toxicaria</i> Lesch.	ยางน่อง	MORACEAE					ยาง	ป่าเบญจพรรณชื้น
<i>Antiaris toxicaria</i> Lesch.	ยางน่อง	EUPHORBIACEAE	ผลสุก					ทั่วไทย
<i>Antiaris toxicaria</i> Lesch.	ยางน่อง	THYMELAEACEAE					เนื้อไม้	ป่าเบญจพรรณชื้น
<i>Antiaris toxicaria</i> Lesch.	ยางน่อง							เฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

หมายเหตุ * ใช้ทำสี

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ (scientific name)	ชื่อไทย (thai name)	วงศ์ (family)	อาหาร	เครื่อง นึ่งหม	ที่อยู่อาศัย	ใบ	อื่นๆ	แหล่งที่พบ
<i>Cananga latifolia</i> (Hook.f.& Thomson)Finet & Gagnep.	ตะแบกแดง	ANNONACEAE				แก่น ราก		ชลบุรี จันทบุรี
<i>Capparis micrantha</i> DC.	จิ้งช้	CAPPARIDACEAE				ราก ต้น ใบ		ชลบุรี ปราจีนบุรี
<i>Carallia brachiata</i> (Lour.) Merr.	เถียงพรวนนาเง	RHIZOPHORACEAE				เปลือกต้น	เนื้อไม้	ปราจีนบุรี จันทบุรี
<i>Careya sphaerica</i> Roxb.	กระโดน	LECYTHIDACEAE	ดอก ใบอ่อน			ดอก ใบ	เปลือกต้น	ป่าเบญจพรรณ
<i>Caryota</i> sp.	เต่าร้าง	PALMAE	ยอดอ่อน					ป่าดงดิบทั่วไป
<i>Cinnamomum iners</i> Reinw. ex Blume	เจียด	LAURCEAE					เปลือกต้น	ป่าดงดิบทั่วไป
<i>Crateva magna</i> (Lour.)DC.	กุ่มน้ำ	CAPPARIDACEAE	ดอก ใบอ่อน			ใบ ผล		เขตรักษาพันธุ์
<i>Crateva religiosa</i> G.Forst.	กุ่มบก	CAPPARIDACEAE	ดอก ใบอ่อน			เนื้อไม้		อุทยานแห่งชาติ
<i>Cratoxylum formosum</i> (Jack)Dyer.	คิ้วขาว	GUTTIFERAE	ดอกอ่อน		เนื้อไม้	ใบ ราก เนื้อไม้		ชลบุรี คณะเจียงทรา สระแก้ว
<i>Croton stellatopilosus</i> Ohba	เป็ก้าน้อย	EUPHORBIACEAE				ใบ		ภาคตะวันออก
<i>Cycas rumphii</i> Miq.	ปรงทะเล	CYCADACEAE	เนื้อในลำต้น					ภาคตะวันออก
<i>Dialium cochinchinense</i> Pierre	เจดง	LEGUMINOSAE -	ผล					เถียงใต้ ภาคใต้
<i>Dillenia ovata</i> Wall. ex Hook.f.&Thomson	सानใบเล็ก	CAESALPINIOIDEAE DILLENIACEAE				แก่น ราก		ป่าเบญจพรรณชื้น เขตรักษาพันธุ์

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ (scientific name)	ชื่อไทย (thai name)	วงศ์ (family)	อาหาร	เครื่อง นึ่งหม	ที่อยู่อาศัย	ยา	อื่นๆ	แหล่งที่พบ
<i>Diospyros buxifolia</i> (Blume) Hiern	ตั้งท่า	EBENACEAE		ผล*	เนื้อไม้	เนื้อไม้		ป่าดิบภาคตะวันออก ภาคใต้ทั่วไป
<i>Diospyros decandra</i> Lour.	จันทน์	EBENACEAE	ผลสุก					ภาคตะวันออก
<i>Diospyros pyrrhocarpa</i> Miq.	จันทน์ป่า	EBENACEAE	ผลสุก					เฉียงใต้ ภาคใต้
<i>Diospyros malabarica</i> (Desr.) Kostel.	มะพลับ	EBENACEAE	ผลสุก	ผล*		เปลือกต้น		ป่าเบญจพรรณชื้น
var. <i>siamensis</i> (Hochr.) Phengklai						ผลอ่อน		
<i>Diospyros mollis</i> Griff.	มะเกลือ	EBENACEAE		ผล*		ผลอ่อน	เนื้อไม้	ทั่วไป
<i>Diospyros rhodocalyx</i> Kurz	ตะโกนา	EBENACEAE	ผลสุก					ทั่วไป
<i>Dipterocarpus alatus</i> Roxb. ex G. Don	ยางนา	DIPTEROCARPACEAE			เนื้อไม้		น้ำมันจากเนื้อไม้	ทั่วไป
<i>Dipterocarpus baudii</i> Korth.	ยางขน	DIPTEROCARPACEAE			เนื้อไม้		น้ำมันจากเนื้อไม้	ภาคตะวันออก
<i>Dipterocarpus dyeri</i> Pierre	ยางค่อง	DIPTEROCARPACEAE			เนื้อไม้		น้ำมันจากเนื้อไม้	เฉียงใต้
<i>Dipterocarpus intricatus</i> Dyer	กรวด	DIPTEROCARPACEAE			เนื้อไม้		น้ำมันจากเนื้อไม้	ภาคใต้

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ (scientific name)	ชื่อไทย (thai name)	วงศ์ (family)	อาหาร	เครื่อง นึ่งหม	ที่อยู่อาศัย	ยา	อื่นๆ	แหล่งที่พบ
<i>Dipterocarpus obtusifolius</i> Teijsm.ex Miq.	เหียง	DIPTEROCARPACEAE	ดอก	เนื้อไม้	เนื้อไม้		น้ำมันจาก เนื้อไม้	ทั่วไป
<i>Dipterocarpus tuberculatus</i> Roxb.	พลาง	DIPTEROCARPACEAE		เนื้อไม้	ใบ	ใบ	ชัน น้ำมัน จากเนื้อไม้	ยกเว้นภาคใต้
<i>Dracontomelon dao</i> (Blanco) Merr. & Rolfe	พระเจ้าห้าพระองค์	ANACARDIACEAE	ผลสุก	เนื้อไม้	ใบ	เปลือกต้น		ริมน้ำตกเขาตะ กรับ
<i>Durio mansoni</i> (Gamble) Bakh.	ทุเรียนป่า	BOMBACACEA	ผลสุก				เนื้อไม้	จันทบุรี
<i>Ehretia laevis</i> Roxb.	ก้อม	BORAGINACEAE				ราก		ปราจีนบุรี
<i>Elaeocarpus hygrophilus</i> Kurz	มะกอกน้ำ	ELAEOCARPACEAE	ผล					ทั่วไป
<i>Elaeocarpus lanceifolius</i> Roxb.	พิพัช	ELAEOCARPACEAE				ลำต้น		ปราจีนบุรี
<i>Erythrina fusca</i> Lour.	พองกลางโบน	LEGUMINOSAE - PAPILIONOIDEAE	ใบอ่อน					ป่าเบญจพรรณชื้น
<i>Erythrina variegata</i> L.	พองกลางลาย	LEGUMINOSAE - PAPILIONOIDEAE	ดอก*					ป่าดงดิบ
<i>Ficus auriculata</i> Lour.	มะเดื่อหัว	MORACEAE						ป่าเบญจพรรณชื้น
<i>Ficus benghalensis</i> L.	นิโครธ	MORACEAE					เปลือก	ชายหาด
<i>Ficus racemosa</i> L.	มะเดื่ออุทุมพร	MORACEAE	ผลอ่อน				เปลือกต้น	ทั่วไป
<i>Ficus religiosa</i> L.	โพศรีมหาโพธิ์	MORACEAE						ทั่วไป
<i>Firmiana colorata</i> (Roxb.) R. Br.	ปอผี	STERCULIACEAE		ราก*				ทั่วไป

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ (scientific name)	ชื่อไทย (thai name)	วงศ์ (family)	อาหาร	เครื่องนุ่งห่ม	ที่อยู่อาศัย	อื่นๆ	แหล่งที่พบ
<i>Garcinia cowa</i> Roxb. ex DC.	ชะมวง	GUTTIFERAE	ใบอ่อน	ยาง เปลือก ต้น*	ราก ใบ ผล		ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงใต้
<i>Garcinia hanburyi</i> Hook.f.	งา	GUTTIFERAE		ยาง*	ยาง		ภาคตะวันออกเฉียงใต้
<i>Garcinia schomburgkiana</i> Pierre	มะดัน	GUTTIFERAE	ผล		ใบ ผล		ทั่วไป
<i>Gardenia collinsae</i> Craib	พุด	RUBIACEAE		เนื้อไม้*			ทั่วไป
<i>Gardenia obtusifolia</i> Roxb. ex Kurz	คำมอกน้อย	RUBIACEAE			ลำต้น		ปราจีนบุรี
<i>Garuga pinnata</i> Roxb.	ตะคร้ำ	BURSERACEAE	ผล		ใบ ผล เปลือกต้น		จันทบุรี
<i>Gnetum macrostachyum</i> Hook.f.	เมื่อยดูก	GNETACEAE	ผลสุก				ป่าดิบภาคตะวันออก
<i>Gnetum montanum</i> Markgr.	เมื่อย	GNETACEAE	ผลสุก				ภาคใต้
<i>Grewia eriocarpa</i> Juss.	ขอสาย	TILIACEAE					ทั่วไป
<i>Heritiera sumatrana</i> (Miq.) Kosterm.	พุ่มเฟรชขาว	STERCULIACEAE				เปลือกต้น เนื้อไม้	ชดบุรี
<i>Hibiscus macrophyllus</i> Roxb. ex Hornem	ปอหนู	MALVACEAE					ตราด, ภาคตะวันออก
<i>Hydrocarpus ilicifolia</i> King	กระเบาเกล็ก	FLACOURTIACEAE			น้ำมันจากเมล็ด		เปลือกต้น เนื้อไม้ ป่าเบญจพรรณชื้น ป่าเบญจพรรณชื้น

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ (scientific name)	ชื่อไทย (thai name)	วงศ์ (family)	อาหาร	เครื่อง นึ่งห่ม	ที่อยู่อาศัย	ยา	อื่นๆ	แหล่งที่พบ
<i>Heritiera littoralis</i> Dryand.	หงอนไก่	STERCULIACEAE			เนื้อไม้		เนื้อไม้	ระยอง, จันทบุรี, ตราด
<i>Heritiera javanica</i> (Bl.)	ขุมพรก	STERCULIACEAE					เนื้อไม้	จันทบุรี, ตราด
<i>Hopea odorata</i> Roxb.	ตะเคียนทอง	DIPTEROCARPACEAE			เนื้อไม้	เนื้อไม้	น้ำมันไม้	ป่าดิบทั่วไป
<i>Hydnocarpus anthelminticus</i> Pierre ex Laness	กระเบาใหญ่	FLACOURTIACEAE	ผลสุก			น้ำมันจาก เมล็ด		ป่าดิบทั่วไป
<i>Irvingia malayana</i> Oliv. Ex A. W. Benn.	กระบก	IRVINGIACEAE	เมล็ด, น้ำมัน จากเมล็ด				น้ำมันจาก เมล็ด	ป่าเบญจพรรณชื้น
<i>Knema angustifolia</i> (Roxb.) Warb.	เลื้อยควาย	MYRISTICACEAE				เปลือกต้น		ตราด สระแก้ว
<i>Mangifera caloneura</i> Kurz	มะม่วงป่า	ANACARDIACEAE	ใบอ่อน ผล				เนื้อไม้	ป่าเบญจพรรณชื้น
<i>Lepisanthes rubiginosa</i> (Roxb.) Leenh.	มะหวด	SAPINDACEAE	ผลสุก			ราก, ผล	ใบรอง ขนจีน	ชกเว้นภาคใต้
<i>Litsea glutinosa</i> (Lour.) C. B. Rob.	หนี่งหมื่น	LAURACEAE					ใบเมล็ด, ราก	ป่าเบญจพรรณชื้น
<i>Madhuca dongnaiensis</i> (Pierre) Baehmi	มะขาง	SAPOTACEAE	ผลสุก					สระแก้ว, ปราจีนบุรี
<i>Madhuca exculenta</i> H.R. Fletcher	กะมุดสีดำ	SAPOTACEAE	ผลสุก		เนื้อไม้			ตราด
<i>Manilkara hexandra</i> (Roxb.) Dubard	เกด	SAPOTACEAE	ผลสุก					สระแก้ว, ปราจีนบุรี, ชลบุรี

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ (scientific name)	ชื่อไทย (thai name)	วงศ์ (family)	อาหาร	เครื่อง นึ่งหม	ที่อยู่อาศัย	ยา	อื่นๆ	แหล่งที่พบ
<i>Mansonia gagei</i> J.R.Drumm. ex Prain	จันทน์	STERCULIACEAE	ผลสุก				เนื้อไม้	ปราจีนบุรี, ระยอง
<i>Memecylon ovatum</i> Sm.	พลองกินลูก	MEMECYLACEAE					เนื้อไม้	ป่าดิบแล้ง
<i>Mesua ferrea</i> L.	มุนนาค	GUTTIFERAE	ใบอ่อน			เกสร, น้ำมันจาก เมล็ด		ป่าดิบทั่วไป
<i>Microcos tomentosa</i> Sm.	พลับพลาก	TILIACEAE	ผลสุก			เนื้อไม้		ชลบุรี, จันทบุรี, ตราด
<i>Micromelum minutum</i> (G.Forst.) Wight & Arn.	หัตถ์คูณ	RUTACEAE	ใบอ่อน			ราก, ผล, ดอก		ตราด, จันทบุรี
<i>Mimusop elengi</i> L.	พิบูล	SAPOTACEAE	ผลสุก			ดอก, น้ำมันจาก เมล็ด		ป่าดินภาคกลาง, ตะวันออกเพียงได้
<i>Murraya paniculata</i> (L.) Jack	แก้ว	RUTACEAE	ผลสุก			ใบ, ดอก	เนื้อไม้	ทั่วไป
<i>Nephelium hypoleucum</i> Kurz	คองเตน	SAPINDACEAE	ผลสุก					ทั่วไป
<i>Ochna integerrima</i> (Lour.) Merr.	กระเจาะ, รั้งน้ำ	OCHNACEAE				ลำต้นราก		จันทบุรี, ระยอง, ตราด
<i>Palaquium obovatum</i> (Griff.) Engl.	ขมูนนาก	SAPOTACEAE	ยาง				เปลือกต้น, เนื้อไม้	ตะวันออกเพียงได้, ใต้
<i>Parinari ananense</i> Hance	มะพอก	CHRYSOBALANACEAE	ผลสุก, เมล็ด			เนื้อไม้, เปลือกต้น		ตราด, ปราจีนบุรี

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ (scientific name)	ชื่อไทย (thai name)	วงศ์ (family)	อาหาร	เครื่อง นึ่งห่ม	ที่อยู่ อาศัย	ยา	อื่นๆ	แหล่งที่พบ
<i>Polythia ceruoides</i> (Roxb.) Benth. ex Bedd.	กะเจียน	ANNONACEAE				ราก		ระยอง, ชลบุรี
<i>Pouteria obovata</i> (R.Br.) Baehni	โคงกนกปก	SAPOTACEAE				ใบ	เนื้อไม้	ชลบุรี, ระยอง, ตราด
<i>Pentace burmanica</i> Kurz	ลิเลียดเปลือก	TILIACEAE					เปลือกต้น	ชลบุรี, ตราด
<i>Peltophorum pterocarpum</i> (DC.) Backer ex K. Heyne	นันทรี	LEGUMINOSAE - CAESALPINIOIDEAE			เนื้อไม้			ชลบุรี, จันทบุรี, ตราด, ระยอง
<i>Protium serratum</i> Engl.	มะเฟน	BURSERACEAE	ผลสุก		เนื้อไม้			ริมแม่น้ำตกเขาตะ กูบ
<i>Pterocymbium tinctorium</i> (Blanco) Merr.	ปออีเก้ง	STERCULIACEAE			เนื้อไม้			ป่าเบญจพรรณชั้น
<i>Pterospermum diversifolium</i> Blume.	ลำป่าง	STERCULIACEAE			เนื้อไม้		เนื้อไม้	จันทบุรี, ชลบุรี
<i>Pterospermum lanceae-folium</i> Roxb.	ตากวาง	STERCULIACEAE			เนื้อไม้		เนื้อไม้	จันทบุรี, ตราด
<i>Pterospermum semisagittatum</i> Buch.-Ham.	ห้าดอก	STERCULIACEAE					เนื้อไม้	จันทบุรี
<i>Pterygota alata</i> (Roxb.) R.Br.	หงอนไก่ใหญ่	STERCULIACEAE			เนื้อไม้			จันทบุรี, ตราด
<i>Scaphium scaphigerum</i> (G. Don.) Guib. & Planch.	พุงทะลาย	STERCULIACEAE	เมล็ด		เนื้อไม้	เมล็ด	เปลือกต้น	ป่าเบญจพรรณชั้น
<i>Schleichera oleosa</i> (Lour.) Oken	ตะคร้อ	SAPINDACEAE	ผลสุก			ลำต้น		ป่าเบญจพรรณชั้น
<i>Semecarpus cochinchinensis</i> Engl.	รักขาว	ANACARDIACEAE					เนื้อไม้	ภาคตะวันออก เหียงใต้
<i>Senna siamea</i> (Lam.) Irwin & Barneby	จีเหือก	LEGUMINOSAE - CAESALPINIOIDEAE	ดอก ใบอ่อน					ป่าเบญจพรรณชั้น

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ (scientific name)	ชื่อไทย (thai name)	: วงศ์ (family)	อาหาร	เครื่อง นึ่งหม	ที่อยู่ อาศัย	ยา	อื่นๆ	แหล่งที่พบ
<i>Senna timortensis</i> (DC.) Irwin & Bameby	ขี้เหล็กเลือด	LEGUMINOSAE -	ดอก					ทั่วไป
<i>Shorea roxburghii</i> G.Don	พะยอม	CAESALPINIOIDEAE	ใบอ่อน		เนื้อไม้		เปลือกต้น	ป่าเบญจพรรณชื้น
<i>Sterculia foetida</i> L.	ลำโรง	DIPTEROCARPACEAE	ดอก		เนื้อไม้		เปลือกต้น	ป่าเบญจพรรณชื้น
<i>Sterculia guttata</i> Roxb.	ปอแดง	STERCULIACEAE	เนื้อในเมล็ด	เปลือกต้น				ป่าเบญจพรรณชื้น
<i>Sterculia villosa</i> Roxb.	ปอดูบหูช้าง	STERCULIACEAE	เมล็ด		เนื้อไม้			ปราจีนบุรี
<i>Terminalia alata</i> Heyne ex Roth	รกฟ้า	COMBRETACEAE		เนื้อไม้*		ลำต้น		ปราจีนบุรี
<i>Terminalia bellirica</i> (Gaertn.) Roxb.	สมอพิเภก	COMBRETACEAE		ผล,		ราก ผลแห้ง	คด, เนื้อไม้	ทั่วไป
<i>Terminalia calamansanai</i> (Blanco) Rolfe	สกุณี	COMBRETACEAE		เปลือกต้น*		เปลือกต้น	เนื้อไม้	ตราด, จันทบุรี, ชลบุรี
<i>Terminalia citrina</i> (Gaertn.) Roxb. ex Fleming	สมอคิง	COMBRETACEAE				ผล		ตราด
<i>Terminalia triptera</i> Stapf	กำาย	LABIATAE				เปลือกต้น	เนื้อไม้	ตราด, จันทบุรี, ชลบุรี, ปราจีนบุรี
<i>Vitex glabrata</i> R.Br.	ไผ่นา	LABIATAE	ผลสุก				I	ภาคกลาง, ตะวัน ออกเฉียงใต้
<i>Vitex limonifolia</i> Wall.	สอง	LABIATAE				ลำต้น, ราก		ชลบุรี
<i>Wrightia arborea</i> (Dennst.) Mabb.	โมกมัน	APOCYNACEAE					เนื้อไม้	เขาตะกรับ
<i>Zanthoxylum limonella</i> (Dennst.) Alston.	กำจัดต้น, มะเขว่น	RUTACEAE	ใบอ่อน, ผลแก่			เมล็ด,		มะเขิงทรา, สระแก้ว